شکسپیر لە شانۆی پۆندیدا..
نیهاد جامی

شانۆنامەکانی شکسپیر پێگەیەکی گرنگیان هەیە بۆ ئاستی پێشڤەچوونی نمایشی شانۆیی، کە دەتوانرێت لەدوو لایەن گرنگیان دەست نیشان بکەین ئەوانیش، سەرەتا لەووی بونیادی درامی و تێگەیشتن لەئاستە دەروونی و کۆمەڵایەتیەکانی کارەکتەر و پەیوەندی مرۆڤ بەووداو، چنیەتی سەرهەڵدانی تراژیدیا، کە کۆمەکی ئەکتەرو دەرهێنەر دەکات بتوانێت دنیابینی شانۆیی بباتە ئاستێکی باڵا، لایەنی دووەمیش کارکردن لەشانۆنامەکانیدا دەتوانرێت وەک کۆشەی مرۆڤ لەهەموو شوێنێک ببینرێت، ئەوەش وا دەکات بابەت وەک هووبەری ژیانی گشتی مرۆڤ ببینین، کەلەگەی دیدی دەرهێنانی و پێکهاتە هونەریەکانیدا کولتوورو مێژووی کۆمەڵگای پەبخوێندرێتەوە، ئەوانەش دەبنە زەمینەی گرنگ بۆ کارکردن لەو شانۆنامانە.
شکسپیر لەشانۆی پۆندیدا کاریگەریەکی گرنگی لەسەر هووبەری نمایشکان درووست کردووە، ئەو کاریگەریە دەگەڕێتەوە بۆ زیاد لە چوارد سەد ساڵ پێش ئێستا ئەو دەمەی ئینگلیزەکان شانۆنامەی شکسپیریان لەسەر شانۆکانی پۆندیا نمایش کردووە، ئەوە دەرگای کردەوە لەگروپە شانۆییەکانی ئەم وڵاتە کە لەشانۆنامەکانیدا کار بکەن، بتوانن وێنەیەکی زیندوو بەشانۆکیان ببەخشن، لەهەمان کاتدا وەک کۆشەی کۆمەڵگای پۆندیی نیشانی بدەن، بۆیە تا ئەمڕۆی لەگەڵ دابێت، شکسپیر لەپاڵ چەخۆف دوو نووسەری تایبەتی و گرنگی ئەو شانۆیەن کە بۆیاخەوە شانۆنامەکانیان لەسەر تەختەی شانۆی شارەکانی پۆندیا نمایش دەکرێت.
تائێرە ئەوەیان شتێکی سرووشتیە بۆ شانۆی هەر کولتوورێک کە گرنگی بەشانۆنامەکانی شکسپیر بدات، ئەوەی بابەتێکی نوێیە و جێی قسە لەسەرکردنە بایەخدانی شکسپیرە بۆ مرۆڤی پۆندی لەشانۆنامەکانیدا، ئەو بابەتە زۆر بەدگمەن باسی لەوکراوە، بۆیە پەویست دەکات لێرەدا لەسەری بووستین، چەند تێگەیشتنێکی خۆرا لەبارەوە بخەینە ڕوو، بۆ ئەوەش پشت دەبەستین بۆ توێژینەوەیەکی شانۆیی لێژەر ناوی "پۆندیا وپۆندیکان لەکارەکانی شکسپیردا" (١) لەنووسینی کاتاژینا جیژبیچکا (٢) کە لەگەڵ شانۆ" ی پۆندی ژمارە (٥) ٢٠١٦ بڵاو بۆتەوە، نووسەری ئەو توێژینەوە پشتی بە ٧٩ سەرچاوەی زانستی و شانۆیی بەستووە بۆ توێژینەوەکەی، کە لێرەدا پوختەی ئەو ڕوانینە دەخەینە ڕوو.

سەرەتای تۆژینەوەکە باس لە ناسینی دۆکات بەوەی شکسپیر نامە نەبووە بە پێندیکان، بەیە لەهاملەتدا ئاماژەیان بە دۆکات، بەڵام لەسەدەی شانزەو هەڤدە پێندیکان بەهیچ جۆرێک ناوی شکسپیریان نەبیستووە، ناسینی ئەو نووسەرە وابەستەی سەفەرکردن نەبووە، تەنانەت یەکەم سەفەری کەمێرە ئێکتەرێکی بەریتانی بە پێندا سالە ١٦٠١ هاوکات دوای نووسینی شانۆنامەی هاملەت بووە، ئەو کەمێرە ئێکتەرە لەشاری گدانسک نمایشیان پێشکەش کردووە، دواتر لەسەردەمی پاشا زیگمۆنتۆڤی لەکەشکی پاشایەتی لەوارشۆ شانۆیان نمایش کردووە، دواتر شکسپیر لەکورترین درامای شیعری خۆیدا بانوێشانی "کۆمیدیای هەڵەکان" ئاستەوخۆ ناوی پێندا دەبات، ئاوێش لەپەردەی سێیەمی دیمەنی دووەمدایە، کاتێک وەسفی ئەفسوونی بۆچوونەکانی قەڵەوەکە دەبەخشێت بەوەی خواردن تێکدانەکەی زۆرستانی پەلەندای پێ ئەسووتێنێت" لیەنا ئولریخا لە وەرگێرانە پێندیکەدا دەڵێت "تێکدان و چۆریکەی بەسە بە سووتاندنی زۆرستانی پێندا" چونکە لەسەردەمی ئەلیزابیسی یەکەم وادەڵێرایە پێندا کە وەرزی زۆرستانی پێندا درێژو تاریک و ساردە.

تۆژەر باس لەوە دۆکات دواهەمین شانۆنامەی شکسپیر کەباسی پێندی تیا کرابێت، شانۆنامەیەکە کە وەرنەگێردراوە بە زمانی پێندی، لەسەردەمی شا ئێدواردی سێیەم نووسراوە لەنێوان ساڵانی ١٥٩٠-١٥٩٤ کە بۆجەنگی سەد ساڵە ناسراوە، لەبارەی شەرو ململانێی چەکداری نێوان بەریتانیاو فەرەنسا لە ١٣٣٧-١٤٥٣

کەوا دیمەنی چوارەمی پەردەی سێیەم بەنمونە دەنێتەوە "شای فەرەنسا: هەندێک لەهاوڵاتیانمان بەتەک دەسەلاتی ناوخۆیی-پێندیە سەختگیرەکان، دایک و باوکی جەنگاوەرەکان شا بوهیم و سقێیە هەر هەموویان هاوپەیمانی ئێمەن، سەرباری هەزە ناوخۆییەکانمان، ژمارەیەکی دیکەشمان لەگەڵ پێندیە شانگەز و دانیمارکیە تووندرەکان، هەر هەموویان هاوپەیمانمان" هەر لەو شانۆنامەیەدا وەسفەکانی بە پێندا ناو دەبات بە "من شانازی بە پێندا ئەکەم" هەڵبەت لەڕدا ئێمە تەواوی ڕوانینی تۆژەرمان لەناو شانۆنامەکە نەخستەتە ڕوو، بەڵکی ئەوەی تێنیا مەبەستمان لەسەر ڕوانینی شکسپیرە بە پێندی، ئاماژە بەهەندێک لایەنی گرنگ ئەدەین کە لای شکسپیر جێی باسە، لەناو شانۆنامەکاندا جێی بەتەوە، ئەو نووسەرانەی پێش شکسپیر چیرەکی هاملەت بە شانۆ دەنووسن، ئاماژە بە پەلەندی و پێندیەکان دەکەن، بەبەوای ئێمە ئەوە هەکارەکی گرنگە ئەو ڕوونە لای شکسپیر باس بکرێتەوە، هەرچەندە تۆژەری ئێم تۆژینەوەیە باس لەوە ناکات، هەندەی دیەوێت وەنە گشتیەکەی بەر لەشکسپیریش نیشان بدات بە مرۆڤی پێندی.

کاتاژینا جیژبیچکا لەو توژینەوەیەدا دەچێتە سەر شانۆگەری هاملێت، پەردەی یەکەم لە دیمەنی یەکەمدا کاتێک هەڵاشیە لەبارەی پاشای کۆژراو قسە دەکات، بەوەی لەسەر بەفری پێندیکانەوە هەڵخلیسکاوە، ئەوەش لەڕێی گێرانەوە بە چیرۆکی مێژووییەوە پێندی، کە هەڵخلیسکان ئاماژە بە مێژووی ڕووداوێکی مێژووی پێندیە، بەدوای ئەوەی لەسەر بەفر شکستکی زۆر دەکەن، بەیە پاشای کۆژراو هاوشێوەی پێندیکان ناو دەبات، ئەوەیان زیاتر تۆئوێلکی تووژڕە بە دیالۆگکانی هەڵاشیە، لێرەدا کاتاژینا کشێک لەوەرگێرانکانی شانۆنامەی هاملێت بە زمانی پێندی دەخاتە ڕوو، کە ئەو بەشیان چەن وەرگێڕکان نزیک نین لەیەکتری، بەیە هەوە دەدات وەرگێرانی هەر چوار وەرگێڕ بخاتە ڕوو ئەوانیش: یەزیف پاشکەڤسکی "١٨١٧-١٨٦١"، ماچیەیا سۆمچینیسکی "١٩٢٠-١٩٩٨"، لیۆنا ئولریخا "١٨١١-١٨٨٥"، ستانیسواڤا بارانیچاکا "١٩٤٦-٢٠١٤" ڕەنگە ئیشکالیەتی وەرگێرانکە بە خەی گرنگ بێت، جێی بایەخیش بێت بە شانۆکارو توژڕی پێندی، بەڵام بە ئەمە گرنگی بۆئاگابوونمانە لەدەرخەکە، ئەوەیتر پەیوەستە بە پەلەندی و وەرگێرانی شانۆنامەکە بە زمانەکەیان.

ئاگەرچی لەشوێنکیتردا لەسەر ئەوە دووستێت وەرگێرانکان دەبێت پەیوەست بن بەو سەرچاوەیەی کەوا لەی وەرگێردراوە، ئەوەیان ئەمە ناچینەوە سەری هێندەی ئەوەیتریان کە گرنگە دەنووسێت "دیمەنی چوارەم لە پەردەی چوارەم، دەرکەوتنی پێندەو پەلەندیکان لەدەیالۆگی نێوان کاپتن و هاملێت، ئەو بەشیان لەدەستنووسی دراماکە لەساڵی ١٦٢٣ بوونی نیە، یەکەمجار لەنێوان ساڵانی ١٦٠٤-١٦٠٥ هەیە، ئەوەیان تەواوی دەقەکەیە، ئەوە بۆئەنقەست دواتر لابردراوە، چونکە هیچ شتکی نوێ لەشوێنی دانەنراوە، کە کابتن بە هاملێت دەڵێت دژی بەشک لەپێندیکان"

مەبەست لەوەیە لەدەستنووسی یەکەمدا ئاستەوخە باسی پێندا دەکرێت و لەدەستنووسەکانی داواتر ئەوەیان لابردراوە، کە تووژڕ ئەوەش بەکارەکی بۆئەنقەست دەبینێت، بە لابردنی لەناو دەقەکەدا، لەوەشدا دیسان نمونە بەچوار وەرگێڕانە پێندیکە دەهێنێتەوە.

دەچێتە سەر پەردەی پێنجەم، دیمەنی دووەم، کە دیسان باس لەپێندایە، کەباس لەگەڕانەوەی میر فەرتینبراس دەکات بەدوای سەرکەوتنی بەسەر پێندیکان، هەروەها هەر لەو دیمەنەدا هەڵاشیە بە میر فەرتینبراس دەڵێت "تۆ لەجەنگاوەرانی پێندی، تەش لە ئینگلیزکان" بەوەش کەتایی بە توژینەوەکەی دێنێت، بەوەی مێژووی پێندا لەسەدەی شانزەهەم لەخەیاڵی شکسپیردا بووە.

تائێرە دەتوانین پەیوەندی مرۆڤی پێندی وکەمەگاکەی لەشانۆی

شکسپیردا ببینین، ئەو هەڵکارەکی گرنگە دەرهێنەری پەیوەندی لەساتی کارکردن لەشانۆنامەکانی شکسپیردا بتوانێت بوونی خۆی تیادا چەسپێنێت، ئەو بوونەی ئاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لەناو شانۆنامەکاندا بوونی هەیە، لەلایەکیتر زیاد لەسەدیەک بەر لەئەمەش شانۆی پەیوەندی وێنەیەکیتری بەشانۆنامەی هاملێتی شکسپیر بەخشی، ئەو دەمەی نووسەر ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی شانۆنامەی "تۆژینەوەی هاملێت" دەنووسێت، لەوتاری داهاتوودا هەوڵ دەدەین قسە بکەین لەسەر ئەو تێکستەو یەکەک لەنمایشە هاوچەرخەکانی ئەو تێکستە.

شانۆنامەی هاملێتی ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی(٣) تۆژینەوەیەکی گرنگە بە کارەکتەری هاملێت و خوێندنەوەیەکی ووردی شانۆنامەکەی شکسپیرە، لەم شانۆنامەیەدا هەست بەتۆژینەوەیەک دەکەیت لەسەی نمایشەوە، بە ئەوەی ئاشنایەتیمان بەم شانۆنامەیە هەبێت، پەیوستە بگەڕێینەوە سەرەتای شانۆنامەکە، نزیکبونەوەیە لەئاهەنگی سەری ساڵی ١٩٠٥ ڤیسپیانیسکی نەخۆش، کامینیسکی دێتە سەردانی داوای لە دەکات کە ڕۆلی هاملێت ببینێت، چونکە خوازیاری ئەوەیە لەبارەی ئەو کارەکتەرەوە بدوێت، بەهەی ئەوەی زۆر کات بیری لە دەکاتەوە، خۆشحاڵ دەبێت لەبارەی هاملێتەوە قسە بکات.

شانۆنامەکە هەڵگری کەمەڵە پرسیارەکی شانۆیی وشیکارەکی تایبەتە بە هاملێت، بەتایبەت لەووی قسەکردن لەپەیوەندیی نێوان شانۆ و ژیان، بەیە هاملێت لەم شانۆنامەیەدا پەڕسەی خوڵقاندنەوەو سەر لەنوێ نووسینەوەی تێکستەکە، کە حەقیقەتی ژیان و گەمەی شانۆیی دەبنە تەوەری سەرەکی ئەم کارە، ڕووداوەکان وەک ژیانی شانۆکار لەکاتی پەڕۆ نیشان دەدرێت، لەچەنیەتی کارکردنەوە لەسەر شانۆنامەی شکسپیر، لێرەدا نووسەر سێ تەوەری گشتی هەیدەبژێرێت، شیکردنەوەو تەئویلکردنەوەیە بە شانۆی شکسپیر،

ئەوەش لەڕێگەی گفتوگۆو نواندن، بەواتای گێڕانەوەو بەرجەستەکردن وێنەیەک نیشان دەدات، کەچۆن لەناو شکسپیرەوە دێتە دەرەوەو بەهەمان شێوە دەگەڕێتەوە ناوی، لێرەدا پەیوستە ئاماژە بە ئەوە بکەین، هەموو ئەو شانۆنامانەی کە ویستویانە سەر لەنوێ کار لەشکسپیر بکەنەوە بە دیدگایەکی نوێوە، یاخود شکسپیرو کارەکتەرەکانی بکەنەوە کارەکتەری کارەکانیان، لەو شانۆنامەیەی ڤیسپیانیسکی سەرچاوەی گرتووە.

ژیانی شکسپیر و هاملێت وەوداوەکانی شانۆنامەکە، لەپاڵ شانۆنامەی ماکبەس دەبنە سێ تەوەری گشتی ئەم نمایشە، ئەکتەرەکان لەوێنەی ژیانی پەڕۆوە دێنە ناو کارەکتەری شکسپیریی، لیدی ماکبەس و ماکبەس و سێ سیحربازەکە بەشێکی دیاری ناو شانۆنامەکە پێکدێنن، تارمایی باوک لەهاملێت، شێتبوونی ئۆفیلیا،

هاتنەوەی ئەو کارەکتەرانەو بەگژداچوونەوەیان لەناو زهنی قیسپیانیسکی دەبنەوە بەشک لەدیمەنە شانیەکدا، بەیە نووسەر نەخشکەوتنی خەی وەوداوی بەر لەنووسینی شانناەکە دەکاتە دیمەنی سەرەتای ئەو کار، بەواتای لەبایگرافیای ژیانی خیەوە دەتە ناو کارەکەوە، ئەوەش بە ئەو هکارە دگەتتوە کە ەوداوکانی دەرەوی نمایشکە، واتە ژیانی مرۆۆ شانکارکان پیوستە بەو گوندی تیای دەژین وکشەی شانو چنیەتی کارکردنیان هیە لەگوندکی شاری کراکۆقی پەندی.
تا بەئەمە دگات چندین دەرهنەری پەندی بەشوازی دەرهنانی تایبەت ەوییان کردە نمایشکردنی ئەم تکستە، یەکەک لەو دەرهنەرانە دەرهنەر یەرزی گژگژقسکی (٤) دامزرنەری شانی شوکاری پەندیە.
سەرەتای هەفتاکانی سەدی بیستەم کارکردنی لەشانەدا لەشانی شوکاری کاری دەکرد، کەشانیەکی ئەزموونگەری بوو ، هەویدەدا زمانی وەنەی شانیی بگەت بە زمانی تابلەی شوکاری، لەو پرسە هارمنیەی زماندا شانی شوکاری بنیاتنا.
ئەو زمانە شوکاریە پەسەی بەشانکردنە لەگەی ئامادبوونی هونەری شوکاری، کە لەدوو ئاراستەدا دەردکەوت، یەکەکیان بوونی تابلەی شوکاریە وەك وەنەیەکی بەرایی بە سینەگرافیا، ئاراستەی دووەمیش گەینی ماناکانی وەنەی شانیە، وەك لە شانگەری (ئاهنگی ژنهنان) ی قیسپیانیسکی بە وەستاندنی زمەن باندەی کاتژمەر بەکار دەنەت، ئەوە دوور کەتنەویە لەزمانی ئاخاوتن، بەخشینی دیدی شوکاریانەیە بە تکستەکەی قیسپیانیسکیە، هەروەها وەنەی بینراو لەناو فەزای زمانی تکست دەدزتەوە، ئەوە پرسەیەکی هەکەینی وەنەی شانیە، کە توانای بەرهمهنانەوەی لەودیوی تکستەوە هەیە، زمانی ووتراو دەکاتە ەوبەرەك بە خوقاندنی زمانی بینراو.
زمانەك بەتەنیا پیوست نیە بە جولە و ەنگ، بەکو وەنە پشت دەبستەت بەمسیقاش، بەام ئەو وەك تماشقسکی (٥) پشت بەمسیقای کلاسیکی نەدەبست، بەکو پشت بە مسیقای پەندی ئەو سەردەم دەبست، بەتایبەت کارکردنی لەتەك مسیقاری پەندی ستانیسواق ادقان.
بەدوای ئەو کارە واتە سالی دواتر سەرەتای هەفتاکان ئەو بنمایانەی بە کاری شانیی لەدوو شانگەریتر بەتەواوی ەنگی دایەوە، ئەوانیش (ئیریدیەن) و(یاراتش)، کە بەتەواوی دیویست فەمکیتر بەشانە ببەخشەت، بەدژی شانی سونەتی دەربکەوەت، هەندەك لەتوژەران و ەخنەگران بەوایان وایە تادیەکی زەر کاریگەری

گرتەفسکی بەسەرەوە بووە، تەنانەت گرەجیچکی لەکتێبەکەیدا لەبارەی دەرهێنەرانی پێشوەندی لەگەڵ وتی تازەگەری شانەی جیهانی بەوای وایە لەیەکێك لەشانۆگەریکانیدا بە کارەکتەری پاڵەوان لە نمایشکەدا کاریگەری ئاستەوخۆی گرەتەفسکی بەسەرەوەیە (٦)

هەنگە هەر ئەو هۆیانە بووبێت وای لە گژگۆژەفسکی کردبێت کە لەچەند ئاستەکدا گەڵانکاری لەپێژەی شانەیەکەی بکات، بۆیە تاڕادەیەك لەتەکستی پێشوەندی دوور دەکەوێتەوە، هەوو دەکاتە شانۆنامەیەکی چیخۆف و ئەمجارە شانۆگەری (نۆورەس) دەردەهێنێت، ئەو دیدە هەخنەیانەی ئاراستەی کراون، وایکردووە گومانی ئەو بگەڵان وپشکنینیتر دەست پێبکاتەوە، بۆیە کاتێ هەوو دەکاتە شانەی گریکی، شانۆگەری (ئەنتیگۆنا) ی سۆفۆکلیس دەردەهێنێت، ئەمجارەیان لەشانۆگەریکەیدا کەڵس هەیە و تەنانەت دەیالۆگیش دەگۆڕن، بەڵام دەیالۆگە ووتراوەکانیان بەزمانی یۆنانیە.

بە ئەو دەرکەوتنی سیما نوێیەکان لەشانۆکەی لەهەموو شتێك گرنگتر بوو، بۆیە ئەو ڕاحە ئەزمونکارییەتەی بەشانەی شۆکاری دەبەخشی تاوەکو بەردەوام بەدوای نوێبوونەوەو بە باڵابوونی شانۆکەی بەوات، دەت کار لەسەر دوو تێکست دەکات لەناو نمایشکەدا کە بەشێکی کەمی تێکستەکان وەردەگرێتەوە، ئەوانیش یەکێکیان شانۆنامەیەکی میترلینگە بەناوی (ناوەوە) و ئەویتریش شانۆنامەیەکی ڤیسپیانیسکیە بەناونیشانی (ژنێکی وارشەیی)،

سەرباری ئەوەی تەختەی شانۆش وەك دوو تێکستەکە دابەش دەکات، بەشێکی تەختەی شانۆ کە هەوداوەکانی تێکستەکەی میترلینگی لەسەر بنیات دەنرێت بریتیە لە پارچە شووشە، ئەویتریش پێوەستە بە هۆناکیەوە، لەڕوە تێبینی ئەو دەکەین، ئەو شانۆیە چەندە لەهەووی تەکنیکەوە دێوەت گەڵانکاری بکات وەك لەتەختەی شانۆدا دەیکات، بەهەمان شێوەش لەتەك دیدی جیاوازی نووسەرەکانەوە دێوەت هەووبەرووی سەرکەشی دنیای شۆکاری وێنە ببێتەوە، ڕەنگە لەڕەدا پرسیارەك هەووبەروومان ببێتەوە، کەبۆچی گژگۆژەفسکی دیدگای شۆکاری خۆی بە شانۆ لەگەڵی وێنەکشانەوە بنیات نەناوەو پشتی بەستووە بە تێکستی شانۆیی؟

ئەو پرسیارەکە هەوایەتی وەردگرێت ولەکاتی توێژینەوە لەبارەی کارەکانی دەشێت هەموومان هەووبەرووی ببینەوە، بەڵام ئەو دەمەی شانۆگەری (باڵکۆن) ی ژان ژینێ دەردەهێنێت، کاتێ باڵکۆن دەگۆڕێت بە شوێنی بینەر و دێکاتێ هەووبەرەك بە داشتنەوەی بەشایی، لەوەدا وەڵامی پرسیارەکەی خەمان دەست دەکەوێت، ئیشکردنەوە لەتەك تێکست بەمەبەستی دزینەوەی پێوەندیی شۆکاریانەی شانۆکەیەتی، هەنگە ئەگەر ئەو شانۆگەری (ئەمریکا) ی فرانز کافکای دەرنەهێنابوایە

نەیتوانیبوایە بیناسازی ئیتاڵی بەتەواوی ڕەت بکاتەوە و شوێنی بینەران بەتەواوی ببەتە شوێنی نمایش.
ئەو بنەمایانە بە شانۆکەی بەرەنجامی گەیشتنیەتی بە شانۆی شانۆکاری کە تیایدا دنیای ڕەنگ دەگوازێتەوە بە جیهانی دەلالەتەکانی جولە، کە ڕووداوەکان هەمیشە زیاتر لەخۆنەوە نزیکن، خۆن تیایدا پانتاییەکانی نێست وای لێدەکات بەرەو ڕووبەری ئازاد بە کارکردن بڕوات، ئەکتەرەکان لەهەندەك ئەزموونداا بە پشاکی تەواو ڕەش دەردەکەون، مۆسیقا و ڕەنگ بەشداری لەبونیادی مۆتیڤی وێنە دەکەن، ئەو ئەزموونە بووە بە شانۆیەکی شانۆکاری کە لەنەخشەی ئەزموونی شانۆی جیهانی چەندین هەوڵی بەدوای خۆیدا هێناە، تەنانەت لەشانۆی شانۆکاری پێشندیش بۆیەکەك لەبنەما و هەوڵە بونەرەکانی ئەو شانۆیە سەیر دەکرێت.
کەشێك لەبەردا بەگرنگەوە ئاماژەی بە بکەین ئەوێە، لەمەعریفەی شانۆی ئەمەدا شانۆ ئەزموونیەکان وەك خاسیەتێکی هەمیشەیی شانۆکاران سەیرمان کردووە، ئەو قۆناغە ئەزموونیەی ئەو دەرهێنەرە پێویستە بەتەمەنی شانۆ ئەزموونگەرێکی، کارەکانی دواتری دوورن لەشانۆی شانۆکاریی، لەبەردا ئاماژە بە دوو نمایشی کەتایبەکانی دەکەین، هەردووکیان لەنووسینی ڤیسپیانیسکی، یەکەمیان بەناوی "دادوەر" لەساڵی ١٩٩٩ لەشانۆی نیشتمانی وراشە نمایشی کردووە، ڕووداوەکانی نمایشەکە لەدەسیەی دادگاوە وەرگیراوە، باس لەکووشتنی کچێکی منا ڕ دەکات لەلایان خاوەنی مەیخانەیەکەوە، بەڵام بەهۆی نەبوونی بەڵگە، بکوژەکە بەتاوان دەردەچێت.
گژگژەقسکی لەم نمایشەدا لەیتمی خەرا و بایەخە تایبەتیەکەی وەك هەمیشە بە هونەری مۆسیقا پێوەندیەکی زیندوو لەگەڵ کەمەڵە ئەکتەرێک درووست دەکات، کەبەسەر شانۆکەدا دابەش بوون، بریتیە لەمەیخانەیەکی فراوان، ناوەڕاستی شانۆ سەکۆیەکی بازنەیی هەیە، کە ئەکتەرێک دەتوانێت بیجولێنێت، لەهەمان کاتدا زەمەنی پێ بەرەو پێش بەرێت، شوێنەکە چەندە بونیادەکی واقعی ڕاستەوخۆیە، بەڵام نێویستوو لەڕەی کورسی ومێزەوە مەیخانە بەرجەستە بکات، بەڵکو کارەکتەرەکانی دەنێ مەیخانەکە بەدەم سەما و گۆرانیەوە بەشداری لەڕووداوەکان دەکەن، تەنانەت دیمەنی دادگایی کردنەکە کە کەمەڵە گۆرانی بژۆ مۆسیقیەك بە کورسیەوە دەنێ سەکۆی ناوەڕاستی شانۆ، تا لەڕەی گۆرانیەوە دیمەنی دادگایی کردنەکە نیشان بدەن، کە زیاتر لەگروپێکی سەمفەنی دەچن گۆرانیەکی ئۆپیرایی پێشکەش بکەن، لەگەڵ سوانەوەی سەکۆ بازنەییەکە دادگاییەکە کەتایی دێت.
لەڕووی بیناسازی شوێنی نمایشەوە دواوەی شانۆ دەرگاو پەنجەرەی ژوورو شوێنێ تایبەتیەکانیترە، ئەکتەری تیا دەردەکەوێت، لەهەمان

کاتدا بونیادەکی جوانکاری بەکارەکە بەخشیووە، کە وایکردووە ئەکتەر لەبەشایەکی ئازادی واقعیانە گوزارشت لەژیانەکی کەمەایەتی پە کشە بکات، ئەگەر نووسەر ئەو کچەی دەکوژرێت بە کچەکی جولەکە ناوی بەرێت، بەئام دەرهێنەر لەئەلی جل وبەرگەوە بابەتی جولەکە چە دەکاتەوە، لەلایەک ئەمە کچەکی منالکارتر دەبینین، کە کاوەکی تایبەتی لەسەرە، ئاماژەیە بە جولەکە، وەک چۆن حاخامەش لەنمایشەکە لەسەریەتی، لەهەمان کاتدا ئەو کچەی دەکوژرێت منالکار نیە وگەنجەکە، ئەوەش وایکردووە ئەو کچە منالکارەی چاوەروانی مردنی دەکەین لەلایان خاوەن مەیخانەکەوە، کەچی دەبینین ئەوەی دەکوژرێت ئەو نیە کچەکیترە، کچەک بە پەشاکی کولتووریی پەئەندیوە، بە ئەوەی لەو ئەگەیەوە بیەوێت ئەو توندوتیژیە نیشان بدات کە چۆن پەئەندی بەهەی کەشەی ئاینەوە نەک تەنیا لەلایان سیاسیەکانەوە لەناو دەبردرێت، بەئکو لەلایان مرۆڤە دژەکانیشی لەناو دەبردرێت.
ئەم نمایشە بەتەواوی دووركەوتنەوەیە لەشانەی شیوەکاریی، ئەوەش مەرک وتایبەتمەندی کارکردنیەتی کەوا چۆن قەناغە ئەزموونکاریەکەی بەجێهێشتووە، بەتایبەت لەدوا کاری شانەیی ئەو دەرهێنەرە، شانۆگەری "هاملەت" ی ڤیسپیانیسکی لە ٢٠٠٣ نمایشی کرد، ئەک دوای ئەوەی لەبەئەوبەری شانەی وارشە نەمابوو، بەتەواوی دەردەکەوێت دەیەوێت وێنەیەکی جیاوازتر ببەخشێت بەم شانەیە، کە هیچ پەیوەندیەکی بە شانەی شەوکاریەوە نیە.
هاملەت بە ئەو دەرهێنەرە کارەکە لەگەمەیەکی شکسپیریی و چێنیەتی خولقاندنەوەی ئەستایە لەناو کلاسیکدا، بەیە ویستویەتی تەواو قووە بەتەوە لەو تەگەیشتنەی نووسەر ویستویەتی، هەموو ئەوانەی لەناو تەکستەکەدا ئاماژەی بە کراوە، لەوێنەی بەرجەستەکراوی تەواو دەیخاتە ڕوو.
تەواوی سەر شانەیەکی کەن نیشان دەدرێت، وەک ئەوەی لەلای شکسپیر هەبێت، یاخود هەر هەئەکی شانەیی بێت لەکاتی پەئەقدا، تەنانەت لەدیمەنی ئەشقباکاندا هەر بەشەوازی کەن کەچۆن لەئەگەی سندوقەکی بازنەیی لاکەشەیی داپەشراو بە گونیە ئەکتەر دەیجولێنێت بە دروست کردنی ئەشقبا، کە ئەو سێ ژنە ئەکتەرە ئەنجامی دەدەن کاتەک لەو ساتەدا ئەیان نیە، کارەکتەری تارمایی باوک لەسەرەتاوە دەردەکەوێت، لەدواوەی شانە دەگەئتەوە سەر کورسی دەسەلات چاودێر دەبێت بەسەر تەواوی نمایشەکە تا کۆتایی دێتەوە بە دیالۆگکردن.
ئەم نمایشە پەیوەندیەکی ئاستوخێی نێوان شانە و ژیان دروست دەکات، پەئەسیەکە وابەستەی ئاگایی و نائاگایی، سێنتەری شانەیی شکسپیر هەئەدەوشێنرێتەوە، نووسەر دەیەوێت سەرلەنوێ لەئەی بونیادەکانەوە ئەو گوتارەی بووە بە شکسپیریزم لەناو نمایش

بنووسەتەوە، دەرهێنەر کەوتەتە نێوان گوتار وبونیاد، گوتاری شکسپیریی و ڕەخستنەوەی بونیادەکانی ڤیسپیانیسکی، نمایش بەتە خولقاندنەوەی ساتی لەدایکبوونی شانۆ لەڕێی ئەکتەرەوە، بینەر لەو هاوکێشەیدا وەک بەشێکی زیندوو لەگەڵ ئەکتەر بەشداری لەپڕۆسەکان دەکات، ئەویش لەڕێگەی ئەو سێ کچە ئەکتەرەی لەیەزی پێشەوەی بینەران دادەنیشن و تا ئەو کاتەی لیدی ماکبەس دەست دەیەوێت ئەو بە خەی سنووری ئەو گەمە شانۆییەیان بە دەست نیشان بکات، سەرەنجام ئەویش چارەنووسی بەدەستی نووسەرەکەوەیە، بە ئەوەی لەفەزای شکسپیریی بسووڕێنەوە، بەڵام بەسەر لەنوێ تێگەیشتنی ئەو دەخە شانۆییەی ناو پەڕەنداوە.

شانۆنامەی هاملەتی فیسپیانیسکی وایکردووە هاملەت وشکسپیر ببنە بەشێک لەناو ئاگایی کولتووری مرۆڤی پەڕەندی، بەدوای ئەو شانۆنامەیەوە، هەمیشە شانۆگەری هاملەت جێی سەرنجی بینەرانی شانۆبووە، کە ڕەنگە لەڕادا نەتوانین و نەکرێت باس لەکەی ئەو دەرهێنانە جیاوازانە بکرێت، بەڵام دەتوانین ئاماژە بچەند نمایشێک بکەین، لەوانە هەردوو دەرهێنەر ئاندژێی ڤایدا و یان کلاتا (٧) لەڕێگەی کردەی دەرهێنانیان بە ئەو شانۆنامەیە قسەوباسی زۆریان درووست کردووە.

دەرهێنەرێک نیە لەشانۆی پەڕەندیدا هێندەی ڤایدا گرنگابێتەوە بە شانۆنامەی هاملەت، ئەو ئۆگەر لەشانۆگەری "شەوی نۆڤەمبەر" بەڕووەنی کاریگەری ئەو شانۆنامەیەی بەسەرەوە بووبێت، ئەوا بە خەشی تا کۆتایی ژیانی چوار وەک دەرهێنەر کاری تیا کردووە، یەکەمجار لەساڵی ١٩٦٠ شانۆگەرییەکەی پێشکەش کرد، لە ١٩٨١ دووجار کاری دەرهێنانی بە هاملەت کردووە، لە ١٩٨٩ دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت (٨) و هاتنە ئارای دەخێکی نوێ سەرلەنوێ ئەو شانۆنامەی بە شانۆ دەرهێناوە، لەدوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ژیانی مرۆڤی پەڕەندی بەرەو دەخێکی جیاوازتر هەنگاو دەنێت، شانۆنامەکانی شکسپیریش لەسەر شانۆکانی پەڕەندا ئازاد دەبن، بەرەو دیدی کراوە هەنگاو دەنێن، گەر سیستمی کۆمەنیستی ڕێگای ئەو کرانەوەیە نەدات، بەڵام بەدوای ڕووخانی سۆڤیەت شانۆنامەکان بەرەو دیدو خوێندنەوەی جیاواز دەبردرێت، دەبنە هەکارێک بە قسەکردن لە کۆمەڵگای پەڕەندی دوای هەڵکەست و کەڵەنیالیزم، هەروەها پرسی ژن وەک بابەتی فەمینیستی لەناو شانۆنامەکانی شکسپیر دەبنە پرسی خوێندنەوەی دەرهێنانی.

گرنگترین سیما چیتر پاڕەوان لەشانۆنامەکانی شکسپیر لەپەڕەندا چیتر تەنیا وێنەیەکی ئالەزی دەرووەنی نیە، یاخود کارەکتەرێک نیە بخرێتە ڕەوان ململانێی سەرمایەدارو کۆمەنیستێک، هەروەها مانا ڕەمزیەکان لەسنورەکدا نامێننەوە، بەیە ساڵی ١٩٨٩ بەساڵی

گۆڕانکاری لەشانۆنامەکانی شکسپیر دادەنرێت.
ڤایدا هەمیشە لەبەیی هاملەت خوازیاری خوێندنەوەی مۆژووی پەیوەندیەک دەدزێتەوە تاوەکو ئەو ئابردووە بکاتە زەمینەی تێگەیشتی کەمەگا لەخەی، پەردە هەدانەوەیە لەسەر نهێنیە شاراوەکان، بەتایبەت لەدواهەمینی دەرهێنانی بە ئەو شانۆنامەیە دەیەوێت لەڕێی دیمەنی نواندنی ئەکتەرەکان لەنمایشکە کاتێک گروپێکی شانۆیی دەهێنێتە کۆشک تا نواندن بکەن، دەرهێنەر هەوڵیداوە ئەو دیمەنە تەنیا وەک هەوڵی هاملەت نەبێت بە نیشاندانی تاوان، بەڵکو پەیوەندی هاملەت بە ئەکتەرەکانەوە.. بەچوونی بە ژووری خۆگۆڕین و بینی پەیوەندی نێوان شانۆ و هەڵە دەیەوێت وەک بەشێکی ئاستەقینەی ژیان بیب ینێت نەوەک تەنیا وەک شانۆ.
بەبۆای مەنیکا پیلێخ (٩)، هیچ کاتێک ڤایدا نەیویستووە دەرهێنەرێکی شانۆیی بێت، ئەو بەچوونشی دەگەڕێنێتەوە بۆ کاتەکانی بەشانۆ دەبەخشێت، کە لەکاتی پشووی وێنەگرتنی فیلمەکاندا بووە بەشانۆی بەخشیووە (١٠)
هەندێک ڕوانینی شانۆیی لەدەرەوەی پەڕەندا بۆ هاملەت جێی بایەخی شانۆی پەڕەندی بووە، وەک چۆن شانۆی پەڕەندیش بۆ شانۆی ئەوروپی شانۆیەکە بەگرنگیەوە لەیان ڕوانیووە، بەهەمان شێوەش شانۆی پەڕەندیش لەگرنگی شانۆکانی تری ڕوانیووەو تا ئاستەکیش دەرگای بۆ گفتوگۆی ئەو شانۆیانە کردەتەوە، بۆنمونە لەگفتوگۆیەکی مەنیکا پیلخ لەگەڵ دەرهێنەری لیتوانی ئەسکاراس کەرسونۆقاس (١١) هەندێک تێگەیشتنی جیاوازتر لەبارەی شکسپیر دەبیستین، کە بەهەی ئەوەی وەک کەمەڵێک پرسیار وروژێنراوە، دەتوانین وەک جۆرێک کاریگەریش بۆ داهاتووی ئەو باسە لەپەڕەندا گرنگی خەی هەبێت.
بەچی ئەو دەرهێنەرە بەشانۆی پەڕەندیەوە دەبەستینەوە؟ لەبەر دوو هۆکار یەکەمیان ڕەخنەگرێکی نوێی ئەم شانۆیە دیدارێکی لەگەڵیدا ئەنجامداوە کەوا لەگەڵقارێکی تایبەت بەشانۆ باوکراوەتەوە کەوێک سەرچاوەی سەرەکی شانۆکاری پەڕەندیە هەر لەهەفتاکانی سەدەی بیستەمەوە، هۆکارێکیتریش ئەویە سایانکە لەپەڕەندا نیشتەجێیەو کارەکانی لەپەڕەنداو چەندین وڵاتی تری دنیا نمایش دەکات، سەرباری ئەوەی ئەو دەرهێنەرە بەجۆرێک دنیای شانۆیی شکسپیر وابەستەی کەمەگای پەڕەندی دەکاتەوە، ئەوەتا کاتێک باس لەوە دەکات کەوا تەواوی شانۆنامەکانی شکسپیر لەبارەی هەزەوە دەدوێن، ئەوەش بەمشتومری هەز ناو دەبات جا لیبەالی بێت یاخود دیکتاتۆری "ئەوەش ئەو ڕۆگایە ئەو دراماێم پێی خوێندەتەوە، لەبەر ئەوە ڕوانینکم هەیە ئەویش ئەوەیە ئەو تێکستە (١٢) وابەستەی پەیوەندیەکە بەشیوەیەکی تایبەت بە پەڕەندا" (١٣)

پەیوەندی شانۆنامەکانی شکسپیر بەمرۆڤی پێندیوە باسکە لەو سالانی دوایی قسوباسی زۆری لەبارەوە دەکرێت، پشتریش ئاماژەمان بە توژینەوەکەی ژۆزنامەنووس کاتژینا جیژبیچکا کرد لەبارەی ئەو پرسەوە.
هەلبەت شانۆگەری هاملەت لەدەرهێنانی یان کلاتا بەهەمان شێوە قسو باسێکی زۆری بەدوای خۆی هێنا، بەهۆی ئەوەی دەرهێنەر ویستوێتی لەکردەی دەرهێنانەدا بشێک لەمێژووی کۆمەڵگای پێنەدی پێ بخوێنێتەوە.
ئەگەر هەمیشە قسوباس لەوەدابەت کەچەن شکسپیر لەسەی نامیلکەوە ئۆقیلیا شێت دەکات، بەڵام لەڵای دەرهێنەر یان کلاتا دوای وەرگرتنی کارتێک کە نامەی لەسەر نووسراوە ئۆقیلیا دەچێت کارتەکانی تریش دەنێت، ئەو شووشە شرابانەش دەنێت کەلەهەر دیدارێکدا دوای خواردنەوە نامەی ئەو ژۆژەی تیا هەڵگرتووە، دەردەکەوێت چەندین نامەو خواردنەوە لەنەوانیان هەیە، بەڵام بە ئەوەی بچێتەوە سەر دیدە شکسپیریەکەو تەنیا لەسەر نامیلکێک بگیرسێتەوە دێت هاملەت تووڕە دەکات و دەکەوێتە شکاندنی شووشە شرابەکان ئۆقیلیاش بەهەمان شێوە، لەڕدا بە ئەوەی دیمەنەکە لەخشویستیەکی پاکیزەیی نامەنێتەوە نەوارێکی مۆسیقای دەخاتە سەر کەپە لە ئیحای شەهوێت و ئارەزووی دەجولێت لەپە پەلاماری هاملەت دەدات ماچی دەکات، بەڵام هاملەت خۆی لەدەستی دەرباز دەکات
لەڕدا دوو خاڵ وادەکەن ماناکان ببنەوە شکسپیریی شکاندنی شووشە شرابەکان ئاماژەیە بە روانینی شکسپیریانە بە کەسێتی هاملەت بەهۆی ئەوەی دیدی ناو شانۆنامەکە ئەو ڕوانینەیە کە هاملەت نایەوێت ئەو پەیوەندیی بیربێتەوە، بەیە دەرهێنەر ویستوێتی ئەو وێنە شاراوەیی شکسپیریی بکاتە وێنەیەکی بینراو، تەسلیم نەبوونی هاملەت بە شەهوێتی ئۆقیلیا داکێکردنەکی شکسپیریانەیە بەوەی ئەوەی لەنەوانیانە تەنیا ئەو نامەیی ئەستایە، بەڵام هەر بەڵاست هەر ئەو نامەیە؟ ئەوە دنیابینی شکسپیرو هاملەت کە دەکاتەوە، بەڵام لەناو نمایش حەقیقەت بریتیە لەوەی ئۆقیلیا نیشانی دەدات سەرباری نکولی شکسپیرو هاملەت، بەڵام یان کلاتاو ئۆقیلیا ڕوانینی تریان بە ئەو بابەتە هەیە.
بەلەنیسی باوکی ئۆقیلیا بەئاگا نیە لەو بابەتە بەیە دوای ڕیشتنی هاملەت دێت ئەو ناوە پاک دەکاتەوە، بەڵام ئەو ئاگادارێونی لەروودواوکان تووڕەبونی ئۆقیلیای لە دەکەوێتەوە، کەی ئەو دیدە شانۆیە تەواو دوورکەوتنەوەیە لەمانا شکسپیرکان و نووسینەوەی دیدکی نوە کەچەندە لەشکسپیر دوور دەکەوێتەوە، بەڵام لەکۆتایەکاندا سەرلەنوە بو مانا شکسپیرکە دەگەڕێتەوە.

دیمەنی ئاهەنگ گێرانی پاشای بکوژو دایکی هاملەت، ئاهەنگێکی شەتانەو پڕ لە ئارەزوی زەبروزەنگی بەرەسەتە بۆ دەسکەات، کە خاڵی نیە لەهەستی زەوتکردن و غەریزی بڕیە کلاو دیمەندا پاشای نوێ دەکەوێتە ماچکردنی شاژن وشاژنیش تاوێک تووشی خورپەیەک دەبێت، تا شادیەک دەکەوێتە سەر رووخساری ولەگڵ پاشای نوێ پێکەوە دەژەن، وەک سەرەتایەکی نوێ بۆ ژیان و دەسکەات.

تارمایی لەم نمایشەدا دەرناکەوێت، کەواتە کاریگەری تارمایی لەرەدا لەکۆدایە؟ هاملەت کتێبێک دەخوێنێتەوە باس لەگەانەوەو دەرکەوتنی باوک دەکات لەئاسمانەوە، ئەویان لەبەنەرەتدا نزیکبونەوەیە لەخوێندنەوەیەکی فەلسەفیانەی ژاک دەرەدا لەکتێبی "تارمایەکانی مارکس" کاتێک تارمایی باوک بۆ تارمایی مارکس ناو دەبات، لەرەدا کلاتا پشتی بەستووە بەو تێگەیشتنە فەلسەفیە، بڕیە بۆیە دەرکەوتنی تارمایی، ئەو لەکتێبدا ئاگادارمان دەکاتەوە لەهاتنی، ئەوەشیان بابەتێکە سەرەتا لەلای دەرەدا بۆ تارمایی باوکی هاملەت و مارکس خوێندومانەتەوە.

بووونی تارمایی لەناو کتێبدا، بابەتێک نیە دوورکەوتنەوە بێت لەشکسپیر، بەکو گەانەوەیە بۆ ئەو تێگەیشتنە لەشیکردنەوەی کارەکتەر کاتێک هاملەت کارەکتەرەکە ئارەزووی لەئەدەبیات و کتێبە، بڕیە لەسەر ئەو تێگەیشتنە تارمایی خراوەتەوە ناو کتێب، نەک دەرکەوتنی بێت لەئاسماندا، هەرچەندە وەک هاملەت دەڵێت باوک لەنیوەشەودا لەئاسمان دەردەکەوێت؟ ئەمە کاتێک لەدیمەنی کلاساکە هاملەت و ئۆفیلیا دەبینین قسەدەکەن و کتێبەکەی هەر بەدەستەوەیە لەخەمان دەپرسین ئاخۆ ئەو کتێبە ئینجیلە بڕیە لەکلاساش بەدەستیەوەیەتی؟ ئاخۆ باوک مەبەست لەخودا یا مەسیحە؟ ئەگەر لەمانا شکسپیریەکە بەدور بین دەتوانین لەو دیدەوە بڕوانینە هاملەت، بەتام کاتێک لەکەی شانانامەیەکەوە سێیری بکەین ئەوە کتێبەکە بەشانانامەکانی شکسپیر دەبینین و دەتوانین ناوی بڕین کە خڕیکی خوێندنەوەی کارەکانی شکسپیرە، بەو پێیەی چەندە شکسپیر بە مرۆڤی پەرەندی گرنگە، بەهەمان شیوەش شانانامەکە هەر لەسەرەتاوە ناوی شۆڕن دەگەڕێتە سەر پەرەندا بۆ ئەوەی نیشانمانی بدات ووداوەکان لەسەردەمی پاشایەتی پەرەندیە

هەر لەو دیمەندایە دەرهێنەر چۆن دەبەتەوە لەسەر ئەو پێوەندیە بڕیە ئۆفیلیا تەواوی دیاری ونامەکانی بۆ هێناوەتەوە، ئەویان ڕوانینەکی نوێ و جیاوازە بۆ ئەو شانانامەیە کەوا دەرهێنەر لەناو نمایش دەزیویەتیەوە

هاملەت لەگەڵ هەڵاشیەو هاورێکانی دیمەنێک دەنوێنن کەگوزارشت لەدەخی ئەمڕۆ بکات، ئەویش کە وەرگیراوی دیمەنێ نواندنەکەی ناو

شانۆنامەکەیە، لاسایی گفتوگۆی ناو بەرنامە تەلەڤزیۆنیەکان دەکەنەوە، وەک چۆن مۆنەلیزا ناسراوەکەی هاملەت "من هەم یان نیم ئەمەیە گرفتەکە" هاملەت نایلەت، بەڵکو ئارەزوومەندەک دەیلەت کە هاتۆتە بەردەم لیژنە بۆ تاقیکردنەوەی تواناکانی وەک ئەکتەر، دوای تاقیکردنەوەی تواناکان هەر ئەوان هەڵدەستن بۆ پێشکێشکردنی دیمەنی نواندنەکە لەبەردەم شاو شاژن

یەکێک لەجوانیەکانی ئەم دیمەنە ئەوەیە هاملەت بۆ خۆی ونا کی بەدەستەوەیە، ئەو ئەکتەرەی دیالۆگ دەڵێت ونا کیەکەی ئاراستە دەکات، وەک ئەوەی ئەو بۆ خۆی ئاراستەی ووداوەکانی نواندنەکە بگەیەنێتە ئەو شوێنەی کە دەیەوێت، ئەوەش پەیوەستە بەو حەقیقەتەی کە خۆی ناتوانێت ڕاستیەکان ئاشکرا بکات، بۆیە لەڕێ ئەو گروپی نواندنەوە تاوانەکە ئاشکرا دەکات، تەنانەت ئەو کەللە سەرەی هاملەت لەدیمەنی سەر گۆڕستانەکە هاملەت بەدەستیەوە دەگرێت، لەو دیمەنی نواندنە بەدەست پاشای ئەکتەری ناو نواندنەکەوەیە

بەدوای کووشتنی باوکی ئۆفیلیا، هاملەت بەدایک دەڵێت "هیچ کەسێک هەیە بۆ خۆی بکوژێت؟" ئەو پرسیارە لە گرتۆدی دایک ئاگادارکردنەوەیەتی بەوەی لەکەی تاوانەکیان ئاگادارە، وەک چۆن دواتر بە مامیشی دەڵێت "هەموو شتێک دەزانم" بەو گۆڕانکاریانە دەرهێنەر هەوڵ دەدات ڕابردووی کەمڵگاکەی پێ بخوێنێتەوە، هەمیشەش لەکۆتاییدا هەڵێک هەیە دیکە بخوێنێتەوە لای شکسپیر، بەواتای خوێندنەوە نابەتە مانایەکی سەربەخۆ بە نمایش، هەندەی چەندە گۆڕانکاری دەکرێت، سەرەنجام ئەوە شکسپیرە دیکە بخوێنێتەوە سەر هەڵی درامی ووداوەکە، کاتێک لایەرتیس دەگەڕێتەوە دەبینێت باوکی کوژراوە هاوار دەکات "باوکە تۆ لەکوێی؟" لەڕدا هاملەت ولایەرتیس دوو مرۆڤی باوککوژراون، بەڵام سەر بەیەک سیستەمی زیرەکی دەسەڵاتکن، هاملەت کە باوکی کوژراوە، کەچی ئەویش باوکی لایەرتریسی کووشتوە، واتە لەیەککاتدا باوککوژراو و باوککوژە، ئەو تێگەیشتنە کاتێک لایەرتیس دەبینین هاواری باوک دەکات، ئەوسا بیرەکەی هاملەتی کوژراو وبکوژ لەلامان سەر هەڵدەدات، ئەو بۆتە نیا لەرەی جەستەوە بکوژ نیە، بەڵکو لەڕیی فیکریشەوە دەبێتە بکوژی ڕەحی عاشقانەی ئۆفیلیا، ئۆفیلیا کە هەست بەمەرگی ڕەحی خۆی دەکات، ئەوە وای لە دەکات بەیاری خەکوشتن بدات، ئەو هەڵکردنەوەیەی ژیان وایکردووە شتی ئۆفیلیا بوونی نەبێت هەندەی خەمەکیەک دایبگرێت کە بگاتە بریاری خەکووشتن.

کۆتاییەکەی نمایش چەندە شێرشمشێرێک و تراژیدیایەک دەخولقێنێت کەهەمووان دەمرن و هاملەتی زامدار بۆتە نیشت هەڵاشیە دادنیشێت و بگریانەوە دەڵێت "هەڵاشیە دەمرم" مردنەک کۆتاییەکی شکسپیریانە

بەتراژیدیاکە دەبەخشێت، کەچەندە لەتەکست دوور بکەوێتەوە هێندەش لەی نزیک دەبێتەوە، تەنگە هیچ دەرهێنەرێکی پێندی هێندی کلاتا بەهای خوێندنەوەی بونیادی کۆمەڵایەتی دوورکەوتنەوەی لەماناکان لەشکسپیر ئانگەیاندبێت، وەک چۆن هەمیشەش ویستویەتی خۆی لابکشێتەوە ناو ماناکان، بەڵام چەندە دوور دەکەوێتەوە تا ئاوەڵەمژووی پێندی بداتەوە، هێندەش لەنا وئەو مژووەوە دەگێڕێتەوەلای شکسپیر.

دواهەمین نمایشی هاملەت کە لە پێندا نمایش کرابێت کارەکەی دەرهێنەر "میخاو کۆتانیسکی"

میخاو کۆتانیسکی (١٩٧٦) یەکێکە لەدەرهێنەرە شانیە نوێیەکانی شانەی پێندی، دەرچووی بەشی دەرهێنانی کۆلێژی هونەری شاری کۆلاکۆف ، هەروەها لەزانکەی وارشۆ فەلسەفەی خوێندووە، وەک یارێدەدەری دەرهێنەر کاری کردووە لەتەک دەرهێنەران قایدا وکریستینا لوپا ویژی یارچکی بوو، هەوێیداوە یەکەی زەمانی تەکستی شکسپیر بپارێزێت بە کارکتەری هاملەت لەنوان ئاستی دەروونی کەسێتی و هەوێدان بە تێکردنەوە، دەرهێنەر پابەندی تەواوی تەکستەکە نەبووە، بەڵام پابەندی زەمانی شکسپیریی دەبێت بە کارکتەرو بیرکە، ریتمێکی خێرا وا دەکات هەوداوەکان بەرەو چەبوونەوەی دیالێگ ببردرێت، هەوداو سەر بزەمانی تەکستێ بەڵام جل وبەرگی ئەکتەرەکان زادەی مرۆقی هاوچەرخن، وەک ئەوەی هەموو شتێک لە ئەمڕدا هەوبدات.

پێیوندی هاملەت بە باوکی کوژراو وابەستەی حەقیقەت و خەیال نیە، دەرکەوتنی تارمایی لەنیوە شەودا لەوێنەیەکی بەتەنیشت یەکەوە نیشان دەدرێت، تا باوک چیرۆکی کووشتن بگێڕێتەوە، لەڕەوە تارمایی دەبێتەوە بەشێک لەگێڕانەوەی حەقیقەتی کوژراو، تارمایی خەیاڵ نیە، هێندەی مردوویەکە لەگێڕدا هەڵساوێتەوە تا چیرۆکی کوژرانی خۆی بگێڕێتەوە، ئەوەش وێنەیەکی شکسپیریی هەوونە دەرهێنەر تێنیا ئەو وێنەیەی لەبارگاوی خەیاڵی بە تەگەیشتن لەدیمەنەکە دەرباز کردووە، جۆرە دراماتۆرگیەکی تیا کردووە کە باشتر لەو پێیوندیەمان بگەیەنێت.

هاوچەرخ بوونی شکسپیر بە دەرهێنەر تێنیا دەستەواژەیەک نیە، هێندەی ئەو هاوچەرخێتیەی شکسپیر بەکردەوە لەناو نمایشدا ئامادەبوونی دەبێت، هەوداو کارکتەر لەساتەوەختێکی مرۆقی هاوچەرخدا هەو دەدەن، جل وبەرگ و شوێن وابەستەی دنیای ئەمڕۆن، ئەوە دیالێگی هەوداو دەخوێنرێتەوە، بەیە دەرهێنەر لەڕووی پێکهاتەکانی نمایشەوە دیاوێت جێپەنجەی خۆی وەک دەرهێنەرێکی شکسپیریی بخاتە هەوو.

رووداوەکان خراتر لەوادەی خۆیان بەرەو پێش دەبات، گروپی نواندنەکە بریتین لەسێ ئەکتەر ژن و پیاوێک کە چوونەتە تەمەنەوە، لەگەڵ کوڕێکی گەنج، لەهەڵەی کشکەکە هاملەت خۆی کورسی ڕیز دەکات تا ببێتە بینەری نمایشی گروپە شانۆییەکە، لەو هەڵەی کشک پەنجەرە فراوانەکە لەگەڵی بۆیەی ڕەنگەکەی کاوە شەوەی دەچێتەوە سەر تابلۆی "شەوی پێ ئێستێرەی" قان کوخ.
تابلۆکەی قان کوخ لەپەنجەرەی ژوورەکەی نەخۆشخانەیەکێتی دەروونیە، کەوا گوزارشت لەبینینی ئەو دەکات کە لەشەودا بینیوێتی، بۆیە لەڕەدا کە پەنجەرەکە تەنی ڕەنگەکەی دەچێتەوە سەر ئەو تابلۆیە، دەرهێنەر دەیەوێت گەشە بەئاستی دەروونی هاملەت بدات، لەگەڵی تابلۆیەکەی قان کوخ، لەهەمانکاتدا وێنەیەکی ئاوێتەیی شکسپیرەکەی قان کوخیانە بەرجەستە بکات، هەبەت قان کوخ لەژیانی خۆیدا سێ ساڵ لەبەتریتانیا ژیاوە کە شیکردنەوەی کردووە بە چەند نووسەرێکی ئینگلیزیی وەکو شکسپیر وچارلز دیکنز، بۆیە ئەو مەرکەی لەو نمایشەدا وێنەیەکی هەرەمەکیانە نیە، بەڵکەد ئەوەی پەسەیەکی ووردی تەگەیشتنە لەپەیوەندیی ئەو دوانەوە، کە دەرهێنەر ئەو تابلۆیە دەکاتە دنیابینێکی هاملەتیانە.
کاتێک تیپە شانۆییەکە نمایشەکە پێشکەش دەکەن و پاشای نوێ دەخی دەروونی تێک دەچێت و ئەو دەمەی ؛گەڵ باوکی ئەڤیلیا قسە دەکات، هاملەت لەبەردەم تیشکی پەنجەرەکە کەوا دیمەنێکی تاریکە، بەڵام پەنجەرەکە لەناو ئەو تاریکیەدا تەواو تابلۆکەی قان کوخ بەرجەستە دەکات
ئەو پەیوەندیە قولکردنەوەی دنیابینی شکسپیرە بە کارەکتەر، کە کەتایەکەی پارێزگاری لەشەشمشەرەکە دەکات، بەڵام لەگەڵی ونا کیەوە نامۆیەکی ترسناک بە دوای مەرگی هاملەت و دایک و پاشای تازە دەخاتە ڕوو، ئەویش هەڵاشیە لەناو تەرمی مردووەکان هەرشی جەنگی پێ ڕادەگەیەنرێت، جەنگێک ونا کیەکی سووری خوێناوی سەر شانۆکە داگیر دەکات، وەک بەردەوامیەک بە تراژیدیایەکی شکسپیریی کە بەرەکی مرۆڤی هاوچەرخی گرتەوە، لەرەوە تەدەگەین بۆچی دەرهێنەر دەیەوێت لەدیدی مرۆڤی ئەم ڕۆژگارەوە هاملەت نمایش بکات و دەریبکات لەناو فۆرمەکی کلاسیکی، چونکە کەتایەکەی زەر ڕوون بەمان دەخاتە ڕوو کەوا ئەو ئێستایەی ئەمە تیایداین ژیانێ لەناو تراژیدیایەکی شکسپیریی، ئەوەش ئەو گەڕانەوەیە بە یان کێت کەوا شکسپیری بەشانۆوسی هاوچەرخ ناو برد..

پەراوێز و سەرچاوەکان

(١) Katarzyna Dzierzbicka, Polska i Polacy w dziełach Williama Szekspira, numer 5, 2016

(٢) کاتاژینا جیژبیچکا ڕۆژنامەنووسکە تایبەت بە شانۆ و مۆسیقا و ئەدەب و مۆزووی وارش، لەگەڵارو ڕۆژنامە پەیوەندیکان دەیان وتاری هونەری و مۆزوویی نووسیوە، هەروەها کتێبکی چاپکراوی هەیە بەناونیشانی "پەنجا ساڵ لەشانۆی تەلەڤزیۆنی

(٣) ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی (١٨٦٩- ١٩٠٧) شانووس ونیگارکێش و شاعیر بووە، کارەکانی بە درامای ڕەمزی ناسێنراوە، لەساڵانی ١٩٨٧-١٩٩٦ لەسەر پارەی دەهەزار زۆتی پەلەندی وەنەی ئەو نووسەرە هەبوو، ئەنجومەنی نوێنەرایەتی کەماری پەیوەندا ساڵی ٢٠٠٧ ی ناونا بەساڵی ئەو نووسەرە، لە٢٠١٩ لەسالیادی ١٥٠ ساڵەی لەدایکبوونی وەنەی خرایە سەر پولی پستە، پێنج ئەپەڕەای نووسیوە، لەپاڵ بیست کاری شانۆیی، شانۆگەری هاملەت دیارترین کاری شانۆیەتی، کە توژینەوەیکی درامیە لەبارەی کرکی شانۆ و پەیوەندی بە ژیانەوە.

(٤) یەرزی گژگۆژڤسکی لەدایکبوی ١٩٣٩ ی شاری ئوچ، لە ٢٠٠٥ لە وارشۆ ماڵئاوایی لەژیان کردووە، بەشی دەرهێنانی شانۆیی لە١٩٦٦ لەوارشۆ تەواو کردووە، لەساڵانی ١٩٩٧-٢٠٠٣ بەڕێوبەری شانۆی وارشۆ بووە، چەندین خەلات و بەوانامەی شانۆیی و میدالیای نیشتمانی وەرگرتووە، کەلەژی هونەری ئوچ دکتەرای شانازی پێ بەخشیووە، ئەو سەرباری ئەوەی لە ١٩٧٨ کراوە بەبەڕێوبەری شانۆ لەشاری قرسواڤ، شانۆیکی ئەزموونگەری دامەزراندووە، بەبەوای تەوژەری شانۆی پەیوەندی ئاوگوست گرۆجیچکی دامەزرێنەری شانۆی شۆکاری پەیوەندیە، هەبەت ئامادەبوونی دیدگای شۆکاری لەشانۆی نوێی پەیوەندی، هەڕەکی دەگمەنی شانۆکارێك نیە، چونکە لەلای بەشێك لە دەرهێنەرکان بایخدان بەهونەری شۆکاری دەدرێت، هەروەها پەیوەندیکی ئەرگانی پتەو هەیە لەنێوان سینەگرافیا و شۆکاری، ئەوەش چەندە پەیوەستە بە سینەگرافیاوە، لەهەمان کاتدا بایخدانیان بەهونەری شۆکاری وایکردووە جێی سینەگرافیا لەشانۆکیاندا جێگای بایخی تایبەت بێت، بەڵام شانۆ ئەزموونگەریکەی گژیگۆژڤسکی تایبەتمەندیکی سەربەخۆی هەبوو.

(٥) هەنریک تەماشڤسکی (١٩١٩-٢٠٠١) کیریگراف و دەرهێنەری شانۆیە، گروپکی شانۆیی تایبەت بەشانۆی پانتەمایمی لەپەیوەندا دامەزراند، بەناوی شانۆی جولە.

(٦) أوجست جرودجيتسكى ، حركة التجديد في المسرح العالمي.. ، ترجمة: د. هناء عبدالفتاح، الهيئة المصرية العامة

(٧) یان کلاتا (١٩٧٣) لەکاری دەرهێنانی شانۆیی وەک نوسەر ودراماتێرگیش لەشاندا کار دەکات، لە وارشۆ شانۆی خوێندووە و لە

کراکۆفیش سینەما، سەرەتای دەرهێنانی شانۆیی بە کارکردن لەناو چیرک و هێمان دەستی پێکرد، بەتایبەت لە ٢٠٠٤ ئەو دەمەی لەشاری ڤرسواڤ کاری کرد، سەرەتا "ژەرزمینەکانی ڤاتیکان" ی ئەندریە ژید بە شانۆ دەرهێنا، لەبەشی دواتر لەبارەیەوە دەدوێین

(٨) لەبەشکیتری ئەو کتێبەدا باووردی باسمان لەشانۆی پۆلەندی لەسەردەمی یەکەتی سۆڤیەتدا کردووە، هەروەها لەسەر بەشکی کارەکانی ڤایداو نمایشی "شەوی نۆڤەمبەر" شیکاریمان کردووە، بۆیە دەکرێت بۆ تێگەیشتنی زیاتری کارەکانی خوێنەر بۆ ئەو بەشیان بگەڕێتەوە

(٩) مۆنیکا پیلخ هێخنەگرەکی نوێی شانۆیی پۆلەندیە، لەبارەی کێشەکانی شانۆی پۆلەندی ونمایشە شانۆییەکان دەنووسێت، وتارەکانی زیاتر لەگەڤاری شانۆ بڵاو دەکاتەوە.

Monika Pilch, Andrzeja Wajdy spojrzenie na teatr, Teatr numer 2/2017 (١٠)

(١١) ئەسکاراس کەرسونەڤاس (١٩٦٩) دەرهێنەرەکی لیتوانیە، چەندین شانۆنامەی شکسپیری بە شانۆ دەرهێناوە لەوانە "هاملێت، ڕۆمیۆ وژولێت، خەونی نیوە شەوی هاوین،زریان" خاوەنی چەندین خەڵاتی شانۆییە، گرنگترینینان خەڵاتی شانۆی ئەوروپی بە واقعی نوێ، لە ٢٠١٦ خەڵاتی باشترین دەرهێنەری لە نەرویژو لیتوانیا وەرگرتووە، لە١٩٩٨ شانۆیەکی تایبەت بەخۆی دروست کردووە لە ڤیلنیە، کەجەخت لەسەر دراما هاوچەرخ و کلاسیکیەکان دەکاتەوە.

(١٢) مەبەستی شانۆنامەی "پەوانە بە پەوانە" یە

Monika Pilch, Szekspir nie moralizuje, teatr numer 6/2016للكتاب (القاهرة) 2010، ص116 (١٣)

فەیلیەکان لە ژێر چنگی بەعسیزمدا.. مەنسوب ناجی

فەیلیەکان گروپێکی چەپڕاوی دینی و نەتەوەیی ناو مەزووی پ لەشە و شیعی عەڕاقن. ململانێی شوناس و جەنگی تائیفی خوێناوی عەڕاق کەڵانکانی ئەم گروپە دیاریکراوەی ناو کوردەکانیشی هاڵی. جەنگی عەڕاق -ئێران لە هەشتاکانی سەتەی ڕابردوو زیاتر و زیاتر

دڕگای بەسەر ئەم تەسفیە حسابیە کردەوە کە پاشخانەکەی لە ئایدئۆلۆژیای بەعسیزم خەی حەشاردابوو، ئەم پاکتاوە کە بەشکی زۆری نەتەوە نا عەرەبکانی گرتەوە بەشوەیکی دەندانەش کوردو بەدیاری کراوی گروپکی بچوکی نەو کوردکانی گرتەوە کە فەیلیەکان بوون.
لەبەرواری ١٠ نیسانی سالی ١٩٨٠ حکومەتی عێراق بەیاری ژمارە(٦٦٦)ی دەرکرد، کە تێیدا جەختی لەوە دەکردەوە (ئۆگەر کەسک ناسنامەی عێراقی نەبە دەبە هاوانەی ئێران بکترێ) ئەمەش جۆرێک لە شەرعیەتدان بوو بە قاچاچ کردنی فەیلیەکان. فەیلی بوون دواجار تاوان بوو، یەکەم لەبەر ئەوەی کوردبوون و دووەم لەبەر ئەوەی لەووی مەزهەبیەوە سەر بەئێران بوون، واتا شیعە بوون.
لەسەروبەندی کەمپینی ئەنفالدا کە کوردکانی گرتەوە فەیلیەکان دوچاری لەسەدارەدان و ئاوارەبوون و کوشتن بوونەوە. فاشیزمی سەدام دەبابەیەک بوو جەستەی هەموو ئەوانەی دەهاەی کە لەدەرەوەی سیستەمە سیاسی- نەتەوەییەکەی عەرەب بوون. ترسناکی فاشیزمی سەدام لەوەدابوو شەرعیەتێکی هەهای دابوو بەم پاکتاوە، دروشمکانی یەکێتی عەرەب و شەری عەرەب لەسەر حسابی تیرۆرکردنی ئەو کەمە نەتەوە و دینییانە بوو نەک جەنگی ئەمریکا و ئیسرائیل.
سەدام بە گەان بەدوای ئەم ئەنفال و جینسایدە، شەرعیەتە ئەخلاقییەکەی لە ئایدئۆلۆژیای بەعسیزم وەرگرتبوو، ئەوانەی لەدەرەوەی پەژەی عروبە بوبن تابوری ئێران یان بە موخەریب ناوزەند دەکران، دەبوو بە تەواوی سەبکرێن.
ئەم جەنگە بەتەنیا لەووی فیزیکییەوە دەست پێنەکرابوو، بگرە لەووی کلتوریی و سیمبۆلی زمانیشەوە بەشوەیکی چە پێشخرابوو، خوێندن و قسەکردن بەزمانی دەرەوەی عەرەب وەک کوشتنی زمانی عەرەب تەماشا دەکرا. لەلایەکی ترەوە ئەم شەە هەهێندکی تاکتیکیشی هەبوو بەوەی قوەکردنەوەی دابەشکاری بوو لەنەو کوردکان کە جیاوازی مەزهەبیان هەبوو، ناسیونالیزمی عەرەب، سەروەری خەی لە لەناوبردنی گەلانی ناعەرەب دەبینییەوە هەم بە تیرۆری هەوانیان هەم بەتیرۆری شوناسییان.

فاشیزمی سەدام لەسەر بنەمای کوشتنی زمان و شوناسی دەرەوەی عەرەب بوو، هەموو ئیشکردنەکە بە سیمبۆلەوەی دوژمنەک بوو کە کەلەنی دەخستە ناو ستراکتۆری ئایدئۆلۆژیای بەعسیزمەوە. نازیزم و بەعسیزم لە قۆناغیدا هەمان سیستم بوون لەووی دینامیکیەتی کارکردنەوە، بەام سەدام جیاوازتر لە هیتلەر توانی دوو جەر کوورە دروست بکات بە تواندنەوەی فەیلیەکان، یەکەمیان؛ بە سوتاندنی جەستەیان، دووەمیان؛ سوتاندنی مەژوو و بیرەوەریان. کاریگەریەکە بەجۆرێک

لەدوای پرسی ئازادی عیراقیشەوە ئەم گروپە نیانتوانیوە بەتەواوی موماریسی کلتوری و زمانەوانی خیان هەبەت.
نوسەری کورد "بەختیار عەلی" بەم مانگ ئاوەکی جددیی لەم دووجارە هەڵکەستەی فەیلیکان داوەتەوە، ئەمانی بەندەر فەیلی کەی ئەهەندکانی فاشیزمی سەدامی لەبەریەک دەرهەناوە کە بەسەر جەستەی ئایدیای فەیلیکان پیادەکرا،
بەندەر فەیلی کە منداڵکە هەر لەزیندانداا لەدایک دەبەت و دوای چەندین ساڵ ئازاد دەبەت نمونەیکی بەرجەستەی مەژووی فەیلیکانە، لەدایکبوونی بەندەر لەزیندانداا میتافەرە بۆ ئەو ڕاستیەی کە(هەر لە بناغەدا فەیلیکان لەناو فەزای زیندانداا ژیان مەسرەف دەکەن) ئەمانکە بەتەواوی ئاوەی لەهەردووك ئەهەندی هەڵکەست داوەتەوە بۆوەی تاکە تاوانی بەندەر کە لەزیندانە بەریتییە لە فەیلیبوونکەی.
کەشەی کەمینە لەسەر ئاستی دونیادا کەشەیکی جددیە، بەتام ئەوەی لەعەڕاقدا بەسەر ئەم گروپە دینی و ئیتنیە هات کەم وێنە بووە. فاشیزمی سەدام هەمیشە وەك مەترسیەکی ئەبەدی سەیری کوردو بەدیاریکراوی فەیلیکانی کردوە.
سەدام هەمیشە وەك منداڵکانی ساتەرن نیگای فەیلیکانی کردوە، ساتەرن هەموو منداڵکانی دەخوات تا ئەژەك نەبنە مایەی مەترسی بۆ سیستەمە داخراو و ئیلاهیکەی. هەموو سیستەمەك بۆ ئەوەی بژیت پێویستی بەدروستکردنی دوژمنە. نازیزم لەقوناییدا هەستی بە چاڵەك و خەرەندکی مەژوویی دەکرد. بۆ ئەوەی لە ڕووی سایکۆلۆجیەوە بەرگەی ئەو کۆلینە بگرێت هەکاری کۆلەنکەی خستە ئەستەی جولەکە، واتا ئەوە جولەکەیە بەربستە لەسەر کەمالیەتی من.
بەبەوای "ئەریک فڕۆم" کەکی دیکتاتەریەت ترسنکیە. واتا ترس لەهەبوونی شەبەق و کۆلەن وادەکات بۆ دوژمنەك بگەڕێین تا لەناوی ناتەواویەکانی ناوەوەمان بەرگە بگرین و بیخینە ئەستەی ئەویتری دوژمنەوە. سەدام و سیستەمکەی بەهەمان فۆرم بۆ دوژمنکی نادیار دەگەڕا تا لەناوی فەیلیکانەوە توانی بەبونبەستی بگەینێت. ئەوە منی عەرەب نیم کە خاوەن کۆلینم بەکو ئەوە کورد یاخود فەیلیکانن بونەتە هەکاری ئەم ناتەواویە.
فەیلیکان لەدوای پرسەی ئازادیشەوە نیان توانیوە بگەنە فەزایکی دیموکرات و ئازاد، ئەوان تائێستاش وەك کەمینەیکی خنکاوی ناو داهاتوکی نادیار ژیان بەسەر دەکەن. دیارە ئەمە بۆ ئەزیدی و کەمینەکانی تریش ڕاستە. دیموکراتیەتی دوای سەدام پیادەکردنی جەرکی تری فاشیزمە بەکەرستەو ئەدەواتی نەرمتر. ئەوەی دوای ٢٠٠٣ هاتەتە ئاراوە هیچ نیە جگەلە دیکتاتەریەت، بەتام

لێگەی هەبژاردنەوە دیکتاتۆر دیاری دەکرێت. تا ئێستاش عەقڵیەتی شۆڤینی و پان عەرەبیزم مۆئوای سیاسەتی عێراقی جێنەهێشتوە، تائێستاش فەیلیکان مامۆستا لێگەڵ نادیاردا دەکەن، فەیلیکان سزادراون بەوەی نەزانن بەیانی چی ڕوودەدات.

ماڵک فلۆربایە لەکتێبی(دیموکراتی یان سەرمایەداری)، ڕستەیەکی سەرنج ڕاکێشی هەیە کە گومان دەخاتەسەر کەی سیستمی دیموکراسی لە دونیای وڵاتانی سێیەم، فلۆربایە دەڵێت" دیموکراتی هەر ئەوە نیە پەرلەمان و دەسەڵاتی دادوەری زامن بکات، بەڵکو پێویستە داهاتووش بە هاوڵاتیان مسۆگەر بکات". واتا هەشتنەوەی هاوڵاتی لەنەو ئۆگەر و تۆگەری ئەوەی کەی دەمرین فۆبیەکی یەک جار توندی دیکتاتۆریەتە. مەترسی ونبوونی سبەی مەترسیەکی جددیە ڕووبەروی فەیلیکان بەتەواوەتی دونیای دوای سەدامەوە.
لەکۆتایدا دەتوانین بڵێین سەدام یەک ڕووداو نیە دژ بە فەیلیکان بەڵکو دوو ڕووداو و دوو قۆناغ، سەردەمی سەدام و دوای سەدام. فاشیزمی سەدام بەجۆرێک دەستی دایە پاکتاوی کوردەکان کە ئێستەم درکانی دیموکراسی ئەو بریندە چارە بکەن.
فەیلیکان ئایکۆنی ئاشکراکردنی فاشیزمن لە عێراقی سەدام حوسێیندا. بۆئەوەی ئەو مێژووە شیکار بکرێت پێویستمان بەزیاد لە چەندین فۆمی ئیشکردنە لەسەر ئاستی سیاسی و کولتوری و مێژوویمان.

مەنسوە ناجی

سەرچاوەکان:

١- بەختیار علی، بەندەر فەیلی، ٢٠٢٣
٢-فاتیح عبدالڵە شوانی، جینۆسایدی بەدەنگی کوردانی فەیلی، چاوی کورد، ٨/٢/٢٠٢٣ ، https://chawykurd.com/
٣-ئەحمد کەرکوکی، کوردانی فەیلی ناسنامەی نەتەوەیەکی مافخوراو، ANF News, ٢٣/٣/٢٠٢٠ ، https://anfsorani.com
٤- دکتۆر ناجح گۆپی، جینۆسایدی کوردی فەیلی، kurdpa ، ١٥/خاکەلێوە/٢٧١٦، https://kurdpa.net/so/new
٥ــ مارک فلۆربایە ، سەرمایەداری یان دیموکراتی، وەرگێڕانی ئیسماعیل کوردە، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاوەر .٢٠١٨
٦-ئەریک فرۆم، بەناوی ژیانەوە، وەرگێران: ئازاد بەرزنجی، دەزگای چاپ سەردەم،

ژن لەپێش سەردەمی جاهیلیدا ئامتیس شاژنی بابل وەك نموونە.. ڕسوڵ بەسکێنی

لەکۆینەوە و بیرهێنانەوەی مێژووی کۆن، بە سوودوەرگرتنە لە هێواوەکانی هابردوو و بەراوردکردنیان بە ئاشنابوون بەژیانی مرۆڤی کۆن، سەبارەت بەژیان و کێشەکانی ژن لەسەردەمانی هابردووداو لێرە باخچەهەڵواسراوەکانی بابل وەك دیاری بە شاژنی ئیمپراتۆریەتی بابل بیردێنینەوە، هەرچەندە تائێستا لەنێوان حەقیقەت و ئەفسانەدا ساغ نەبۆتەوە باخچەهەڵواسراوەکانی بابل، راستێ یاخود ئەفسانەیێ، زانستی شوێنەوارناسی و نوسینەکانی بابل لەسەر بوونی ئەم باخچەیە بەدڵنگن، بەڵام هەندێک نوسەرانی دێرین بەشێوەیەک پەسندی دەدەن، وەک ئاوەی خەیان لەسەردەمی ئیمپراتۆریەتی بابلدا ژیابن، ئەوەی بەڵای ئەمەوە گرنگە ئەوەیە لەنووسراوە مێژووییەکاندا ئاماژەی پێدراوە، باخچەهەڵواسراوەکانی بابل، لەڵایەن یەکێک لەمەزنترین پادشاکانی بابل نەبوخەزنەسری دووەم (600 ساڵ پ.ز) لەپایتەختی ئیمپراتۆریەتی بابلدا بنیاتی ناوە، بەهۆی سروشتی نامۆی باخچەکانو جوانی و بەناوبانگی کێشکەکانی و چەندین هەکاری تر، بۆیەکێک لەکارە سەرسوڕهێنەرەکانی جیهانی کۆن دەست نیشانکراوە.

بابل و ئەبوخوزنەسر

بابل بەدووری ٨٠ کیلۆمەتر دەکەوێتە باشوری بەغدادی پایتەختی ئێستای عێراق، شارێکی دێرین و مێژووییە، مەزنترین بەشی مێژووی دێرینی ئەم شارە دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی شەشەمی پێش زایین، لەسەردەمی نەبوخەزنەسری دووەم.

(بوخت ئەلنەسر) لەئاوەدانکردنەوەی شاری بابلدا شانازی بەخۆیەوە دەکرد، لەو سەردەمەدا چەندین کێشك و تەلاری بەرز، دیمەن و سیمای شاری بابلیان جوانترکردبوو، چەندین دەروازەی گرنگی هەبوو، یەکێک لەدەروازە گرنگەکانی ئەم شارە، دەروازەی عەشتارە، کە باخچەهەڵواسراوەکانی تێدا بنیاتنراوە، دیمەنێکی ناوازەی بەم شارە بەخشیوە، گشت دارو ڕووەك و میوەیەکی تێداچاندراوە، بەجۆرێك لەهەرچوار وەرزی ساڵدا بەرهەمیان هەیە، لەبەر جوانی و

سەرنجڕاکێشی ئەم باخچانە ڕۆژانە گەشتیاران سەردانی دەکەن.

باخچە هەڵواسراوەکانی بابل
زۆربەی سەرچاوە میژووییەکان باس لەوە دەکەن نەبوخزنەسر پاشای بابل بەمەبەستی ڕازی کردنی دەی هاوسەرەکەی، ئامتیس کچی پاشای مادەکان، ئەم باخچەیەی بنیاتناوە، ئامتیس لەشاری ئەکباتان لەوڵاتی خۆیدا بەناز پەروەردەکراوە، لەنێو شاخ و تەپۆلکەو شیوو دۆڵی خۆش دیمەن و پڕ لە سەوزایی سەرنجڕاکێش بەدارستان و ئاوی سازگارو شاخەکان ڕاهاتووەو فێری ئاوو هەوای کوێستان بووە، بۆی سەخت بووە لەناوچە گەرمەکانی وەکو بابل بژێت، خۆشەویستی لەڕادەبەدەری پاشا بۆ شاژن بۆیاری دروستکردنی کێشکێکی حەوت نهۆمی داوە، هەر نهۆمێك دەورەدرابێت بەباخ و داری میوەی بەردارو گوڵی دەگمەن و بۆندار چین لەسەر چین ڕازێنراوەتەوە.
هاوسەرەکەی شازادەیەك بوو، لەخۆڕە شاخ نشینەکان و حەزی لەوڵاتە پان و بەرین و تەختەکەی بابل نەبوو، هەمیشە لەیادی ناوچە شاخاویەکانی خۆی دابوو، ئارەزووی ئەوەی دەکرد، بوخت ئێلنەسر بۆ ئاسوودەکردنی هاوسەرەکەی خۆی، بۆیاریدا کێشکێك لەشێوەی شاخێك دروست بکات، فەرمانی دا باخێنەکانیشی لەسەر دروست بکەن، کەبەژووڕە پتەوەکان چاودێری دەکرا، دروستکردنی ئەم باخێنانە،و قاتەکانی پەرستگاکان نەخشەی بۆ کێشرابوو، واتە شێوە تاوەری بوون، کەهەر باخێنێك لەباخێنەکەی ژێر خۆی بچووکتر بوو، گیان بەسەر باخێنەکاندا پژاندبوو، گوڵە جوانەکان و دارە میوەکانیان لەوێدا ناشتبوو.
ئاودێری باخەکانیشی بەشێوەی زۆر پێشکەوتوو دروستکردووەو لەشوێنی دوورەوە ئاوی بۆهێناوە، بەپێی سیستمی ترومپای زنجیری، ئاوی بۆ نەمامەکان گواستۆتەوە، ئەمە یەکێکە لەهەرە سیستمە ئاوییە گەورەکانی جیهانی کۆن، ئاوی ڕووباری فوڕاتیان بەترومپا ڕادەکێشاوەك تاقگە، بەم لا و ئەو لای باخەکەدا، دەیان پژاند، شاژن لەهەیوانی بەرزتری باخێنی ئەم شاخە دەستکردەدا، بەیادی گردەکانی نیشتمانی خۆیەوە دادەنیشت، لەشوێنکی دوورەوە، بەشێوەیەك دەبینرا دەتوت باخەکە بەئاسمانەوە هەڵواسراوە، مێژوونووسان (باخچە هەڵواسراوەکانی بابل) بەیەکێك لەسەرسوڕهێنەرەکانی دونیای کۆن دەزانن.
لە ڕووی ئەندازەییەوە ئەم باخچەیە (328) پێ، واتە (100) مەتربەرزبووە، بەشورایەك دەورە دراون، پانییەکەی نزیکەی (7) مەتردبێت، تویژاڵان و شوێنوارناسان دوو سیستمی پێمپیان لەنزیک ئاوی فوڕات دۆزیوەتەوە، کەبەوایان وایە لەکاتگای ئەو پێمپانەوە

باخچەکە ئاو دراوە، بە ئەوەی لە شەوەی شاخە بەرزەکانی ئەکباتان بێت، تا چێژ و خۆشی بەدەی شاژن ببەخشێت و ئاو و هەوای وشك و گەرم کارنەکاتە سەر ڕوخسار و جەستەی.
ئەوەی مایەی سەرنجە ئەو هەموو خەرجی و ئەرك و ماندووبوونەی پاشای وڵاتی بابل، لەبیناسازی و تەکنیکی تروپای زنجیرەیی ئاودان، تەنیا لەبەر دڵخۆش کردنی شاژن، کەجوانی و سەرنجڕاکێشی کێشك و تەلارو دیمەنی باخچەهەڵواسراوەکان نەك ئەو کاتە تەنانەت ئێستاش خەڵکی سەرسام کردووەو بەیەکێك لەکارە سەرسوهێنەرەکانی جیهانی کۆن دانراوە، هیچ ڕێی تێدەچێت، یان گونجاوە بەسەردەمی جاهیلی ناوببرێت، بگومان ناودڕکردنی سەردەمی نەفامی تۆنیا بۆ نەپەرستنی خوای تاقانە ناسێنراوە؟.

ڕانانێك بۆ کتێبی (هاوێیانی پڕوردە).. کامەران حاجی ئیلیاس

کتێبی (هاوێیانی پڕوردە) لە نووسینی نووسەر (سوهێل تاهیر عەبدوڵا) ،کەمێی بابەتی گرنگی پڕوردەیی پێویستە بە منداڵ ، خێزان ، مامۆستا ، کارگێری قوتابخانە ، سەرپەرشتیار لە خۆگرێت لەدەستپێکی کتێبەکە، نووسەر زۆری گرنگی بە ڕێی منداڵ لەهەموو ڕوکەوە دەدات هەرلەسەرەتای لەدایك بوونی تا تەمەنی 18 ساڵی نووسەر بەووردی باس لە قۆناغی چۆنیەتی مامەڵەکردن لە منداڵ دەکات وەکو : خواردنی تەندروستی منداڵی تازە لەدایك بوو،چۆن منداڵی کەرپەلە هەستی خۆی دەردەبڕێت ،چۆن دە ودەروونی منداڵەکێت بەخێت رادەکەشیت،چۆن میشکی منداڵ گەشەدەکات، چۆنت منداڵەکێت پڕوردەی دەکەیت.چۆن منداڵەکێت هان دەدەیت کە هەڵسوکەوتکانی دروست بێت،ئەو فاکتەرانەی منداڵ بەرەو خراپی ئاراستە دەبات،چۆن منداڵەکێت کۆنترۆڵ دەکەیت ،خۆوزرانی منداڵ ،خۆنی ناخۆش و تەرمایی،ئاخاوتن و ڕێشتن لە کاتی خۆودا ،میزکردنی منداڵ لە خۆودا، پێدادانی ددان لە کاتی خۆودا،منداڵ بێناز،درەکردن لای منداڵ لەگەڵ چۆندین بابەتی تری پەیوەندار بە منداڵ و خێزان..

هەر لەکتێبەکەدا نووسەر باس لە رۆڵی خەزان و قوتابخانەو مامۆستا و کارگێری قوتابخانە و دامەزراوە پەروەردەییەکان دەکات چەندین ڕەنمایی گرنگ ئاراستەی قوتابییان و دایك و باوکان دەکات کە ئامانج لێی هۆشیارکردنەوەی قوتابیان و دایك و باوکان خەزان بەگشتییە، بەجۆرێك کە بتوانن نەوەیەکی وا دوورست بکەن لە داهاتوو چەکەکی گرنگ بن بۆ بونیاد نانی کۆمەڵگەیەکی ئارام و پێشکەوتوو.
لەلایەکی ترلە کتێبەکە تیشك خراوەتە سەر قەناغەکانی خوێندن و ڕۆڵی مامۆستا و دامەزراوە پەروەردەییەکان لە بنیادنان و پەروەردە کردن و چێسپاندنی چەندین بەهای بەرزی کۆمەڵایەتی لە ناخی قوتابیان بەئامانجی پاراستنی ئاسایشی نیشتیمانی و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی و تەندروستی . کە لە کتێبەکەدا خەزان و دامەزراوە پەروەردەییەکانی پێکەوە بەستەوە بۆ ئەوەی بتوانرێ بە باشترین شێوە مندالانی کوردستان پەروەردە بکرێن.
لایەنی کارگێری قوتابخانەخاڵکی گرنکی هەرقوتابخانەیەکیەکی سەرکەوتووە، نووسەر بەوردی باس لە زیرکی و بەرەوبەر دەکات وەکو سەرکردەی کارگێری لە نێو قوتابخانە ناوی دەهێنت لایەنێ ئەرێنی ونەرێنی لە بەرەوبەردنی قوتابخانە دەخاتە ڕوولە هەمان کات پێنجەدەخاتە سەر ئەو کێشەو گرفتانە کەڕووبەڕووی قوتابخانە دەبنەوە، باس لە عەقلیەتیکی تاك دەکات کەلەلای هەندێ بەرەوبەر، بەداخەوە تاوەکو ئێستاش لەبەرەوبەردنی هەندێ قوتابخانەکان پەیڕەو دەکرێت وەکو خەسپاندن و خە بەزل زانین .
نووسەر باس لەگرنگی پلان و ئامار دەکات و بەدوو خاڵی سەرەکی دادەنێت بە پێشکەوتنی هەردەزگایەك و هەروەتەك بەجۆرێك گۆشەساندن بەبەوونی پلان و ئامار ..ئەم کتێبە گرنگی زۆری هەیە بە کارگێری قوتابخانە هەربۆیە لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی هەرێم چاپکراوە ودابەشی سەرقوتابخانەکان دەکات.
لەکۆتایدا دەڵێم ئەم کتێبە زۆر بابەتی تر لە خەدگرێت کە ناکرێت لێرەدا ئاماژەیان پێبدەین بەڵام گرنگە هەریەك لە کەس وکاری قوتابیان ،مامۆستا ، بەرەوبەر ، سەرپەرشتیار تانانێت قوتابیانیش ئەم کتێبە بخوێنێتەوە دەست خۆشی لە نووسەر مامۆستا (سوهێل تاهیر عەبدوللا) کە ئەم دووەم کتێبی چاپکراوی خۆیەتی لەبواری پەروەردا.
شایانی باسە ڕۆژی 7ی 11ی 2023 لە شاری هەولێر،لە مەکتەبی سکرتاریەتی یەکێتی مامۆستایانی کوردستان ، ئەم کتێبەلە ڕووسمەك دا،بە ئامادەبوونی ژمارەیەك کەسایەتی پەروەردەیی ناسێندرا و بەواژۆی نووسەر بەدیاری بەسەر ئامادەبووان دابەش کرا.

پەداچوونەوەیەک بە شیعری "تووڵەکانی پایيز" دای ئیلهام موادی

پەداچوونەوە: لەتیف بەوار

لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی دڕژمەرکەم بەجما
وانەکانی دەداریم لە ون بوو
ونبوو دڕژمەری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنەو بەتەی ڕەحکدا دەئافرێن و
چاوەکانم وەنەی پەڕفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بەیە لەهەر چاوترووکانکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مشکمدا
خەو خەیاڵەکە لەکناری هەر خزانکا
شارک ئەخولقێندرێ
حز نیشتمانەکە لە ئەغر
ەوو لە نشوینە گەڕاڕەکانی خزان
لە غەمگینییە قەدگرتووکانی تەمەن
تووڵەییەکان حز دەبنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لەوم بە هەناسکانتەوە
سەرگەردانێ و
چاوم مەمی هیوا کز کز ئەسووتێنێ
لە شونکی ئەم چیرکەدا
شەو بەیاری لەسەر قەدغەیە
پیاسە تیسکە
شەقام لەخە بایی.

کوردانی ڕۆژهەڵات پارچەیەکن لە جۆرگمان، بوونیان بوونمانەو نەبوونیان نەبوونمانە؛ هەر پارچەو بە جۆرك دەردەوە دەناڵێنێت کە

هی هیچیان لە هیچی ناچێت، لە رووی فەرهەنگیشەوە وەک چۆن نزیکییەک هەیە لە نیوان هەردوو زمانی کوردی و فارسیدا، لە هەمان کاتیشدا شتێك لە دووریی هەیە، بەیە ئەو ئەدیبە کوردی رێژەیات کە لە ژێر هەیمەنەی زوبانی فارسیدا رزگاری بوو بێت و کاریگەریی لە زمانی کوردی و وشەسازییەکانی نەکرد بێت من ئەوە بە یەکەم قۆناغی سەرکەوتن لێك دەدەموە.
ئەنجا دێینە سەر لێدوان لە خودی دەقەکە وەکو دەقێکی ئەدەبی کوردی و هەڵسەنگاندنی بە دەکەین و بیروبۆچوونی خەمانی دەربارە دەردەبڕین؛ بە ئەم مەبەستەش پێویستە بزانین ئایا بەس دەقی باش شایستەی لێدوان و لێسەر وەستانە؟ یان هەموو دەقێك بە باش و خراپەوە دەتوانین چەقی لێدوانی تێدا بدۆزینەوە و لێسەری بوەستین؟ من رام لەگەڵ دووەمدایەو وای دەبینم هەموو دەقێك بایی هەندە رەهەندی باش و خراپ لە خۆ دەگرێت تا بیخەینە ژێر کارکردنی رەخنەییەوە و ئەم هەژێیەش لە دەقێکەوە بە دەقێکی تر کەم تا زۆر فەرق دەکات، هەر یەکەو خاڵی بەهێزی و لاوازی خۆشی هەیە.
ئەگەر بمانەوێت قسەش لە دەقی شیعریی (تووڵەکانی پاییز.. ئیلهام موادی)ی بکەین دەبێت هەمان پێودانگ بکاربهێنین و بە چاوێکی ئینسافەوە تەماشای چەند خاڵێکی گرنگ بکەین وەك هەر شیعرێکی تر؛ لەوانە:
١- ئاستی زمان و زاراوەسازیی تاچەند پێتی و شیعرییە و لایەنی هەزمان تیایدا بەهێند گیراوە؟
٢- وێنە شیعرییەکان تا چەند نوێن و ئافراندنیان تێداکراوە؟
٣- زنجیرەی پێکەوەبەستن یان (یەکێتی بابەت) تیایدا بەدی هاتووە و گونجاوە؟
٤- تییمەی شیعرەکە شتێکی نوێ دەڵێت ، و ئایا رامان و وەرچەرخانێك دەسازێنێت؟

ناونیشانی شیعرەکە ناونیشانێکی شیعریی جوانەو وەرزی پاییزیش وەرزێکە زۆر جێی ئاماژەو ئیلهامی مرۆڤە، جا لێکدانی تووڵە کە دەمانباتەوە نێو سروشت و کەژو کێو لکاندنی بە پاییزەوە ئەوە دوو جار هێز دەبەخشێت بە ناونیشانەکە، بەڵام ئایا تا چەند ئەم ناونیشانە پێیوندی بە ناوەڕۆکەکەوە هەیە؟
ئەوەی لێرەدا لام مەبەستە لەم کورتە شرۆڤەکاریەدا وێنەکانی بخەینە ژێر تیشکی رەخنەوە، چونکە زۆر وێنەی لە خۆ گرتووە و هێندێکی پێکاوێتی و هێندێکیشی پێویستی دەسکاریکردنێك هەیە، راستە مانا

وال ە دەی شاعیردا، بەڵام هەندەکجاریش شاعیر دەیەوێت شتەك بڵێت و ئاراستەی شیعرەکە یان نزیکمان دەخاتەوە لە مەبەست یان دوور، یان پەاوپێ دەیپەکێت.
کۆپلەی یەکەم:
من وەك چۆزبینەکی شیعر دەمەوێت وردبمەوە لە پێچ و پەناکانی هەر وشەیەك لەم کۆپلەداو بزانم ئایا چێشە دەبەخشێت؟ ئایا دەتوانم لە بەتەقەی خەیاڵدانمدا هەرسی بکەم، ئایا دەمخاتە کەشکی تایبەتی دونیای شاعیرەوە؟
لەگەڵ یادت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی ڕۆژمەرەکەم بەجەما
وانەکانی دەداریم لە ون بوو
ونبوو ڕۆژمەری تەمەن
قامکەکانی خەیاڵم لەنەو بەتەی ڕەحەکدا دەئافرێن
١- لەرووی ماناوە مرۆڤ هەر کات دەتوانێت یادی کەسانی دی بکاتەوە چونکە ئەمە حاڵەتێکی دەگمەن نییە، بەڵام کەچکردن یان دابەزان ڕەنگە ئەو حاڵەتە بێت کە زۆر دووبارە نابێتەوەو کاریگەری خەی لە دەی یادگارییەکاندا جێ دەهێڵێت، بۆیە ڕەنگە پەسەندتر بووایە گەر وشەی (کەچ یان دابران) لە جیاتی (یاد) بەکاربهێنرایە، چونکە وەك لە دەقەکەشدا دیارە باسی دوورکەوتنەوەو نەبینیەوەو دابەزان دەکات، هەروەها دەتوانرا لە بری قامك هاوماناى وشەی شیعریی تر بەکاربهاتایە تا زیاتر نازکی و ئیقاع بە رستەکە ببەخشێ بەنموونەی وەك پەنجە، ئەنگوست، تل... تاد پاشتر شیعرانەتر دەبوو گەر بەس ڕاناوی (م)ی لە گەڵ قامکەکانم بە کاربهێنایەو بە ڕۆژمەرەکەی دانەنایەوەو نەیبووایە. ئاوها:
لەگەڵ کەچت قامکەکانم لەسەر لاپەڕەی ڕۆژمەرەکە بەجەما
أ- وانە ون نابێت، ئەوەی ون دەبێت فیزیکی وەکو خودی شیعربەگوتراو، بەڵکو وانە یاد دەچێتەوە یان لەمرۆڤ دەئاسکێ و تێکدەچێت.
ب- گەر دیقەت بدەن دەبینین لە دەی سێهەمدا وشەی ونبوون و ڕۆژمەر دووبارە بەکارهاتووەتەوە!
ج- دەی چوار زەر وێنەیکی شیعریی گونجاوە، چونکە هەم قامکی خەیاڵ مەجازەو هەم بەتەی ڕەح دنیای میتافیزیکە.
کۆپلەی دوو:
چاوەکانم وێنەی پەڕفایلەکەتی لە قاپگرتووە
بۆیە لەهەر چاوترووکانێکدا
دووپات ئەبی لە شاشەی مۆشکمدا
خەو خەیاڵەکە لەکناری هەر خەزانێکا
شارێک ئەخولقێندرێ

لای من دەی یەکەمی ئەم کۆپلەیە زیاتر قسەی رۆژانەیە نەك شیعر، بەڵام شاعیر ئەوەی شك بردووە تا دەربڕین لەو هەستی دوورکەوتنەوەیە بکات، دەی دواتریش دەتوانرا زۆر شاعیرانەتر بهێنرایەتەوە بە نموونە لە بری (بۆیە لەهەر چاوترووکانێکدا
دووپات ئەبێ لە شاشەی مێشکمدا) بنووسرایە: لەهەر چاوترۆکانێکما...ئامادەی لەناو هەستمدا یان ئەندێشە یان هزر...)
پاشان لە دەی چواردا وشەی خەو وخەیاڵ کە نزیك مانای یەکن هەردووکیان نادیدەو نابەرجەستەن و ناون، دەبوو وشەیەکی تر لە بری خەو دابنرایە تا زیاتر شیعرانەتر دەربکەوتایە، بە نموونە ژووان یان هیوا یان بینینەوە، پاشان لابردنی ئەو وشە زیادانەی وەك (هەر) لەم رستەیەدا شیعرەکە تەکەتر دەکات، لە دوایشدا دەی کۆتای ئەم کۆپلەیە رەنگە گەر لاشبەبردرێت هیچ لە ماناو سیاقی شیعرەکە نەگەڕدرێت بەڵکو جوانتری بکات.
کۆپلەی سێ:
حەز نیشتمانەکە لە ئەغر
ەوو لە نشەویەە گەاەژەکانی خەزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
تووڵەییەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لەوم بە هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە
١- حەز نیشتمانەکە لە ئەغر زۆر دەستەواژەیەکی شیعری جوانەو وەسفەکی شاعیرانەیە لە وەسفی شاعیر بە مەبەستی دەربەینەکەی.
٢- گەلاەژەکانی خەزان دەورەن ، ئیترچ لە وەرین نشەویی زیاترە، بەڵام بە کارهێنانی وشەی (نشەو) بە (گەا) دەستاندات و نایەتەوە، بە نموونە نشەو بە ەنگەای مادی و مەجازی بەکاردێت نەك گەا.
٣- لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن، رەنگە ئەم دەە لابەرایە باشتر بووایە بە شیعرەکە، بەڵام دەی دواتر(تووڵەییەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە) دەستەواژەیەکی شیعریی و هەستکی رەمانسی جوانە، بەڵام نازانم بۆچی لەم کۆپلەیەشدا دوو جار وشەی (هەناسەو حەز) بەکارهاتووەتەوە، مەگەر زۆر دووپاتکردنەوەی یەك جار وشە زیان بە بەهای شیعر ناگەیەنێت؟ رەنگە هەندەك خوێنەر بڵێت بۆچی بەس ئەو وشە زۆر بەکارهاتوو و دووبارانە لە هەمبانەی شیعریی شاعیردا هەن؟
دوا کۆپلە:
چاوم مەمی هیوا کز کز ئەسووتێنە
لە شوێنکی ئەم چیرەکەدا
شەو بەیاری لەسەر قەدەغەیە

پیاسە تیسکە
شەقام لەخە بایی.
١- لە رووی ماناوە چاو مەم ناسوتێنێ بەکو لە رووی ڕەوانبێژییەوە تەشبیهـ و لەکچوون هەیە لە نێوان مانای چاو و مەمدا بەوەی خاڵی تروسکاییان تێدایە و هاوبەشن لەو خاڵەدا، بەڵێ شیعرانەتر بوو بە نموونە گەر بنووسرایە: چاو مەمی هیوایە و کز ئەسووتە.
٢- من لە دوو دێری کۆتاییدا کۆمەك سەرم بە گێژ هات، ئایا ئەمە چیرکە یان شیعر؟ یان چیرکە شیعر؟ باشە بابەتین یەکەکیانە؛ بەڵام بۆیاری چی لەسەر شێو قەدەغەیە؟ یان بۆیاری پیاسەی شەوانە قەدەغەیە؟ دواتر لە خەبایی بوونی شەقام کە پێکهاتەیەکی لەکدراوی شیعرییەو هەوڵێکی جوانە، بەڵام وا هەست ناکەن کە دوورن لە مانای سەراپای کۆپلەو دێرکانی تری شیعرکەوە؟ شەقام ئاماژەی چییە لەسەردا گەر وەك سیمبۆلیش بکارهاتبێ چ پێویستێکی هەیە بە قەدەغەی بۆیاری شەوەوە؟
دوماهی:
لە کۆتاییدا ئەمە لەکدانەوەو چێشەی من بوو بە ئەم شیعرە، پاش ماندووبوونکی زۆر و بە هیچ بۆرامبەرێك بەم خوێندنەوەیە هەستام، بەس خۆزگە شاعیرکان خەیان پێش بلاوکردنەوەی دەقەکانیان نیشانی چەند کەسێکی شارەزایان بدایەو سوودیان لە ڕەنموونیەکانیان وەربگرتایە، وەڵای ئەوەی من دەستخۆشی لە شاعیر دەکەم و هیوای سەرکەوتن و بەرەوپێشچوونی بە دەخوازم بە تایبەتی کە ئەو هەناسەیکی شیعر لە گیانیدایەو بەس کارکردنی گەرەکە تا لە کۆتا نوسخەیدا بە شێوەیکی پوختەو بوتیقایانە بەردیدەی خوێنەران بکەوێت.

ئاخر تۆ بە چی دەکەیتەوە؟.. لوقمان ئابەاخی

عەلی قەرداغی کوردێکی پەئیخوانی و ئەردەگانیە، ئەمینداری گشتی یەکێتی جیهانی زانایانی مسوڵمانانە، کە بارگا سەرکیەکەی لە قەتەر، سوێندی بەخوا خوارد و ئەم هەڵوێستەی لە ئیسرائیل کرد:
" عەلی قەرداغی: سوێند بەخوا ناوەستین هەتا تۆڵەی غەززە

دەکەینەوە".
-قەتەر گەورەترین بنکەی سەربازی ئەمریکی هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوینی لە خۆ گرتوە وە لە هەمان کاتیشدا خاوەنی کەناڵی (الجزيرة)یە کە کەناڵێکی پڕۆپاگەندەیی و هەواڵگۆزپەرستی شۆڤینیە کە میسداقیەتی نیە و بەردەوامیش دژ بە دەزی کورد بووە.
-قەتەر پەیوەندی بازرگانی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە و یەکەم پەیوەندی بازرگانی لە ساڵی ١٩٩٦ دا دەستی پێکرد.
-قەتەر لە ساڵی ٢٠١٥ دا یارمەتیدەری ئیسرائیل بوو بە گەنمەوەی ٦٠ لە جووکانی یەمەن بە ئیسرائیل.

- لە ساڵی ٢٠١٥ دا بانۆزی قەتەر لە غەزە بە ناردنی یارمەتیەکانی قەتەریش بە حەماس داوای وەرگرتنی ڕازامەندی لە حوکمەتی ئیسرائیل کرد کە ڕەگەیان پێبدات ئەو یارمەتیانە بە کەرتی غەزە بنێرن.
-(شيخ حمد بن جاسم آل ثاني)، سەرکۆزیرانی قەتەر لە ٣٠ نیسانی ٢٠١٥ ڕایگەیاند کە ڕێکخراوێکی کەتایی لەگەڵ فەلەستینییەکان دەتوانێت لەبری پابەندبوون بە سنووری ساڵی ١٩٦٧، ئاوگەڵەی زەوی لەخۆبگرێت کە سەرنجی ئیسرائیلیەکانی ڕاکێشا و بە ئەرێنی وەسفیانکرد.
-قەتەر لە مانگی ٦ ی ساڵی ٢٠١٧ دا کێبڕوێی نێوان حەماس و ئیسرائیلی ڕێکخست کە ئەو ئاگربەستەی لەهاتە بەرهەم کە حەماس لە ٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠٢٣ دا شکاندی.
-قەتەر لە ساڵی ٢٠٠٩ دا بە ڕەسمی ڕایگەیاند کە ئۆگەر ڕێکخستنی پاڕاوانێتی جیهانی تەپی پە(فیفا) لە ساڵی ٢٠٢٢ دا بدرێت بە قەتەر، ئەوان پشوازی لە بشداربوونی ئیسرائیل دەکەن بە پشبەکەی لەو پاڕاوانیتیە. جگە لەوەیش، چالاکی وەرزشی تریش کە لە قەتەر ئەنجامدراوە لە دوای ساڵی (٢٠٠٩)ەوە ، یاریزانە ئیسرائیلیەکان بشداریان تێدا کردووە.
-قەتەر لە شێوەی ئەمجارەیشدا لە هەموو ووڵاتە ئیسلامیەکانی دیکە بە ڕازامەندی ئەمریکا وئیسرائیل ئۆکێبوونەوەیەی لە نێوان سەرکردەکانی حەماس، مەساد و(سی ئای ئەی)دا ڕێکخست کە ئاگربەستە کاتیەکە و گەینەوەی ژمارەیەک لە بارمتە ئیسرائیلیەکانی لەهاتە بەرهەم. لە ڕاستیدا ئیسرائیل دەستپێشخەری نەوەندگیری تورکیای ڕەتکردەوە و بە نەوەندگیری قەتەر ومیسر ڕازی بوو.

-تورکیا یەکەم وڵاتی ئیسلامی بوو کە دوای ساڵێک کەمتر لە دروستبوونی ئیسرائیل، لە ٣ ئازاری ١٩٤٩ دا دانی بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیلدا نا. شایانی باسە کە دەیقید بن گوریۆن لە ١٤ ی مایسی ١٩٤٨ دا بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیلی ڕاگەیاند، واتە کەمتر لە ساڵێک دوای ڕاگەیاندنی بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیل، تورکیا دانی بە ئیسرائیلدا نا. هەر لەو کاتەشەوە پەیوەندیەکانی نێوان ئەو دوو وڵاتە لە هەموو ڕوویەکەوە بووە کە دیبلۆماسی، ئابووری، ئیستیخباراتی، سەربازی، کەینی چەک و پەویستی سەربازی، زانستی، ئابووری و گەشتیارین.
-دوای ساردبوونەوەی پەیوەندی نێوان تورکیا و ئیسرائیل لە ٢٠١١ دا، تورکیا توانی دوای لێبیکردنەکی چەی پە مەسرەف و کەمێک سازش، پەیوەندی نێوان ئیسرائیل و تورکیا ئاسایی بکاتەوە. دوای ئەو ئاساییبونەوەیش سەرکی ئیسرائیل، ئیسحاق هەرزۆگ، سەرکایەتی پەستەکی فەخریە لە ئیسرائیل، لە ٩ ی ئازاری ٢٠٢٢ دا لە تورکیادا پێشوازی شاهانەی لێکرا و میدیا تورکیەکان زۆرترین بایەخیاندا بەو سەردانەی سەرکی ئیسرائیل بۆ تورکیا وبە مێژوویی وەسفیانکرد.

پێشوازی سەرکی تورکیا، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، لە سەرکی ئیسرائیل، ئیسحاق هەرزۆگ.(وێنەکە لە نیویۆرک تایمز وەرگیراوە)
-لە دوای شکاندنی ئاگربەستی نێوان ئیسرائیل و حەماس لە ٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠٢٣ دا لایەن حەماسەوە، حەماس سنووری ئاسمانی، دەریایی و ووشکانی ئیسرائیلی بڕاند، کاری تیرۆریستانەی دژ بە خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل ئەنجامدا و ٢٤٠ کەسی مەدەنی ڕفاند و وەکو بارمتە بەکاریاندەهێنێت، ئەردۆگان هەر لە یەکەم ڕۆژەوە دەستپێشخەری و ئامادەیی خۆی بۆ نوێندگیری نێوان ئیسرائیل وحەماسی دەربڕی، لە یەکەم دوو هەفتەی شەڕەکەدا لە گوێ کاتێری بە

ئیسرائیل نەووت. بەڵام کە ئیسرائیل هەتیکردەوە کە تورکیا نەوندگیری بکات و میسر و قەتەری هەبژارد، ئەردەگان هەوەست و تەنی ووتارکانی گەی و کەوتە موزایەدەکردن بەسەر فەلەستینیکان و عالەمی ئیسلامیدا.
-دوور نیە ئەم هەوەستەی عەلی قەرەداغیش بە فەرمانی ئەردەگان نەبووبێت کە پەیامی ئەردەگان بێت بە ئیسرائیل و ووڵاتانی هەژئاوا کە پیشانی بدات کە کاریگەری هەیە بە سەر جیهانی ئیسلامیەوە لە هەگەی " یەکگرتووی جیهانی زانایانی مسوڵمان " و ئەمیندارە گشتیکەیەوە.
پێشینان فەرموویانە: "بەردی زل نیشانەی نەهاویشتنە"
هەبێت ئەم هەڕەشە بەتاڵەی عەلی قەرەداغیش لە موزایەدەیکی هەرزان زیاتر چیدیکە نیە چونکە هەموو ووڵاتە ئیسلامیکان، بە قەتەر و تورکیاشەوە، داوا لە ئیسرائیل دەکەن کە ئیسرائیل ئاگربەستکی تر قبووڵ بکات کە تاکو ئێستایش ئیسرائیل ناڕازیە بەرامبەر هیچ ووڵاتکی ئیسلامیش ئەو هەڕەشەیەی عەلی قەرەداغی لە ئیسرائیل نەکردووە.
عەلی قەرەداغی لە ناو شەقامی کوردیشدا، جگە لە ئیخوانیکانی کوردستان، نەک هەر سەنگکی ئەوتەی نیە بەڵکو وەکو کەسکی نەخوازراو و بەزراو دەبینرێت بەهەی نزیکیکەی لە ئەردەگان و بەهەوەستیکەی بەرامبەر بە دەزی کورد.
ئەمە جگە لەوەی کە عەلی قەرەداغی هیچ سەنگ و خاوەندارێتیکی سەربازی، سیاسی، ئابووری نیە، بە چی تەڵە لە ئیسرائیل دەکاتەوە؟

بەدەر لەوانەیش، مافی هەموو موسڵمانیک و تەنانەت ئیخوانیکانیش کە ئەو پرسیارە لە قەرەداغی بکەن کە بەچی سوێندی بە خوا خوارد کە تەڵە بکاتەوە لە کاتکدا کە ئەو ناتوانێت سوێندکەی بەرێتە سەر؟
کوردیش مافی ئەوەی هەیە کە ئەو پرسیارە لە عەلی قەرەداغی بکات کە ئەو کاتەی داعش هەزاران کوردی یەزیدی جینەساید کرد، کچ و ژنکانی بە کەنیزەک کردن، پێشمەرگە دیلەکانی سەربڕی، بەچی هیچ کاردانەوەیەکی نەبوو؟ بەچی غیرەت و هەست و سۆز و ویژدانی نەجوڵا؟ وا بە چەندین ساڵ دەچێت کە ژمەی تورکیا تەڵە و ووشک پێکەوە دەسووتێنێت، ژن و منداڵ و جوتیاری کورد دەکوژێت، خاکی کوردان داگیر دەکات، ژینگەی کوردستان تێکدەدات، دیمەگرافیای شارە کوردیکان دەگۆڕێت، مزگەوتی شارچکە و گوندەکانی کوردستان بەمباباران دەکات و دەوخێنێت. ئەمە جگە لەوەی کە بە ئەندازەیەک ڕقیان لە کورد کە منداڵەکانیشیان بەوە گەشکردووە و گەشدەکەن کە "کورد باشکان تەنها ئەوانەن کە لەژێر خاکدان".

هەموو کوردێک ئەو مافەی هەیە کە بۆ عەلی قەرەداغی بڵێت:
بۆچی ئەو هەموو تاوانانەی دژ بە مرۆڤایەتی کە دژ بە کورد لە لایەن ژەمی تورکیا و ئێرانەوە ئەنجامدراون و ئەنجامدەرن غیرەت و ویژدان و سەزی عەلی قەرەداغی نەجووڵاند، بەدەنگی هەڵبژاردووە و هیچ هەڵوێستێکی نیە؟
بۆچی عەلی قەرەداغی سەرکەنەی حەماس و فەلەستینیەکانی نەکرد کە لە دوای داگیرکردنی ئەفرین و شارچکە و گوندەکانی ڕۆژئاوای کوردستان لەلایەن ژەمەکەی ئێردۆگان و گروپە تیرۆریستە ئیسلامیە مورتەزقەکانیەوە، ئاهەنگیان گێڕا و پشتگیری ئێردۆگانیان کرد لە کاتێکدا خوێنی کورد بە ناهەق دەڕژرا و دێرباد دەرکران؟

ئەی بۆچی داوای لەفەلەستینیەکان و حەماس نەکرد کە خاکی زێدی بابوباپیرانی کوردەکانی ڕۆژئاوای کوردستان داگیرنەکەن و نەبنە داردەست و خزمەتکاری ئەجێندا کانی ئێردۆگان و ژەمەکەی بە گەینی دیمۆگرافیای کوردستان؟
تەبڵی ماڵ وخاک و ژیانی خەڵکی غەزە لە ماڵ وخاک و ژیانی خەڵکی کوردستان بەهادارتر بێت؟

تو بڵێی لەبەرئەوە بێت کە ئێردۆگان ئیسلامیە و ئیدی گرنگ نیە چەند کوردی موسڵمانیش بەهەی لەشکرکێشی و پڵامارە داگیرکارییەکان و بۆمبارانکردنەکانی ژەمەکەی ئێردۆگان و مورتەزقەکانیەوە خوێنیان بە ناهەق دەڕژێت؟

پێویستە ئاماژە بۆ ئەوەیش بکرێت کە حەماس هەکاری سەرکی و تاوانباری سەرکی ئەو کارەساتە مرۆییانەیە کە ووبەووی خەڵکی غەزە بۆتەوە، چونکە حەماس ئەو ئاگربەستەی شکاند و هێرشی کردە سەر خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل، داعشانە ئاسا، دەستی لە کڕپە، منداڵ، پیر و گەنج نەپاراست.

لە کاتەکدا حەماس ئاشتی نەویستووە، بەڵام کورد هەمیشە دەستی ئاشتی ڕاکێشاوە و لە سادەترین مافەکانی زیاتر چیدیکەی داوا نەکردووە، بەڵام ڕژێمەکانی تورکیا و ئێران هەمیشە شەڕ و جینۆساید و داگیرکردنی کوردستانیان پێ باشتر بووە وەک لە پەکەوەژیانی ئاشتیانە لەگەڵ کوردا کە تەنانەت بە جارەها شەوە ڕەگەی هەڵبژاردنیشیان لەگرتوون لە کاتەکدا کە کوردیش هاوشێوەی خەڵکی تورکیا و ئێران وسوریا مرۆڤن و موسڵمانن.

خۆ ئەگەر عەلی قەرەداغی هەر بەڵاستی دەیەوێت تەنیا بکاتەوە، با لەگەڵ ئەو سەرکردانەی حەماس کە لە قەتەر و دەرەوەی غەزە خەیان و هەڵکانیان خەشترین ژیان دەژین، بچن بۆ غەزە بۆ جیهاد و شەڕ دژی ئیسرائیل بکەن بۆ ئەوەی سوننەدی نەکەوێت، وە بۆ ئەویبارەی پێبکرێت و ببێتە پێشەنگ بۆ هاونمونەکانی لە کوردستان و دەرەوەی کوردستانیش.

٥ ی دیسەمبەری ٢٠٢٣

بۆ ئەم ووتارە سوودم لە سەرچاوانەیش وەرگرتووە
https://speemedia.com/dreja.aspx?=hewal&jmare=129519&Jor=1
https://www.nytimes.com/2022/03/09/world/middleeast/israel-isaac-herzog-turkey-visit.html
https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Qatar_relations
https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Turkey_relations
https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/kuwaiti-daily-israel-rejects-turkish-mediation-prefers-egypt/
https://www.facebook.com/KurdsGlobalTwo/videos/873203384222968/
https://www.facebook.com/messenger_media?attachment_id=649619790650996&message_id=mid.%24cAABa_fyWk22RVrP51WLJW6tPxE0-&thread_id=100045488794601
https://www.facebook.com/messenger_media?attachment_id=543798577920489&message_id=mid.%24cAABa_fyWk22RZydF_2LNeH9SmcVD&thread_id=100045488794601

https://twitter.com/FrankPallone/status/1594468508968124416?fbclid=IwAR1fNjSGhwFolPbIYh6U8WxSs1gDbcbeqFKDCyKv1p54xUWSN4-foIoZTCw
https://www.genocidewatch.com/single-post/genocide-emergency-turkey-s-aggression-in-syria-and-iraq
https://www.hrw.org/news/2022/12/21/iran-brutal-repression-kurdistan-capital
https://www.hrw.org/news/2023/04/25/turkey-pre-election-crackdown-kurds

---

ئیسلامی سیاسی لە هۆلەوەرجی ئەمەدا.. حەمید تەقوایی

و: کاوە عومەر

ئینتەرناسیونال: هەرچەندە بەکار هێنانی دەستەواژەی "ئیسلامی سیاسی" لەم ساڵانەی دواییدا لە زۆرێک لە دەزگا ئاگەیاندنە نوێنەرایەتی و ئەحزاب وەکخراوە سیاسیەکانەوە باسکراوە بەڵام هێشتا زۆر بەی دەوڵەت و ئاگەیاندنەکان هەوڵ ئەدەن خەپارەزی لە دەستەواژەی ئیسلامی سیاسی بکەن تووندڕەوی ئیسلامی و یان دەستەواژەی هاوشێوەی ئەمە بەکار دەهێنن.هەکارەکەی چیە؟ چ جیاوازیەک لەنێوان ئەم دەستەواژەیەدا هەیە؟

حەمید تەقوایی: زاراوەکانی وەک تووندڕەوی یان فاندامیتالیزم (بنەڕەخوازی) ئیسلامی، هەڵبژاردنی سیاسیە ئیسلامییە. ئەم جۆرە ناولێنانانە حسابی بۆ ناو بنەڕەخواز نابوویی هەزوو دەوڵەتە ئیسلامیەکانی هاوشێوەی دەوڵەتی تورکیا و ئەفغانستان و بگشتی هەزە ئیسلامیە لایەنگرەکانی ڕەژاوا و یان ئەوانەی کە دووژمنایەتیان لەگەڵ ڕەژاوادا نیە لە تیرۆریزمی ئیسلامی جیا دەکەنەوە.ئامانج لەمەش پاککردنەوەی بەشێک لە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی و بەکار هێنانیانە لە سیاسەتە ناوچەییەکانی ئەمریکاو دەوڵەتانی ڕەژاوادا بەتایبەت لە ڕەژهەڵاتی ناوەڕاستی بەسەر یەکدا شێواودایە. بۆهای

کۆک وەرگرتنەکی تری ئەم ئاماژە بە توندڕەوی ئەوەیە کە هەڕەشەکان لەسەر بنەمای باوەڕ و لێکدانەوەیان بە ئیسلام ڕووندەکاتەوە، نەک تەنیا و ئامانجە سیاسییەکانیان.سودەک و بەکارهێنانی ئەم لێکدانەوەیەعەقیدەیی-مەکتەبی دەزگاگیاندنەکان وەدەوڵەتانی ڕۆژاوا لە تیرۆریزمی ئیسلامی ئەوەیە کە دەورو پێگەی سیاسی ئیسلام کە ئاکامی سیاسەتی دەستهاتخوازانەی بەرژەوازی ڕۆژئاواو بە دیاریکراوی چینی دەستهاتداری ئەمریکا لەسەرتادا لە هەوبووندەوە لەگەڵ کاریگەری سەڤەت و پاشان بە جێگیرکردنی پێگەی خۆی لە دونیای دوای جەنگی ساردا بوو لەبەرچاو وون دەکات و کێشەکە دەداتە پاڵ بنەمای عەقیدەتی هەڕەشەئیسلامیکان و هادی تووندی و نەرمی بیروباوەڕی ئەوان و دەربڕین و لێکدانەوەیان لە قورئان و شەریعەت بەم شێوەیە دەتوانرێت لێکدانەوەی تووندڕەوکان بە ئیسلام بە واقیعی و ڕاستەقینەزانرێت و لەبەرانبەردا ژێر باڵی ئیسلامی "میانەڕەو"یان گرت و مەیدانیان دا بە ئەو. ئەباما و بەرپرسانی حکومەتەکەی تەنانەت لە بەکارهێنانی تیرۆری ئیسلامی و بناڕەخوازی ئیسلامیش خۆیان بەدوور دەگرن و هەڕەشەکانی وەک داعش و قاعیدە و بەکەحەرام تەنیا بە تیرۆریست ناودەبەن. ئەوان پێیان وایە ئەمانە ئیسلامی نین، بەڵام دەستیان بەسەر ئایینی ئیسلامدا گرتووە یان "فاندویانە"! حکومەتی ئەمریکا لێکدانەوەی تایبەتی خۆی هەیە بە ئیسلام. لێکدانەوەیەک کە دەی ئیسلامیە هاوپەیمانەکانی ڕۆژاوا نەڕەنجێنێت!

تیرۆریزمی ئیسلامی دیاردەیەکی فیکریی مەکتەبی نییە بەڵکو بزووتنەوەیەکی سیاسییە. ئیسلام وەک سیستەمێکی هزری-عەقیدەیی هەمیشە لە هادەبەدەر کۆنەپەرستانە و دژە ژن و دژە کافر و دژە هاوڕەگەزخواز و دژە شارستانییەت و مەدەرنیزم بووە، بەڵام هەرگیز پێگە و ڕەهێکی وای لە سیاسەتی جیهانیدا نەبووە وەک ئەوەی کەلە چوار دەیەی ڕابردوودا هەی بووە. سەید قوتب و ئیخوان موسلیمین لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا ئاڵای ئیسلامیان بەرزکردەوە وەک ناڕەزایەتییەک بەرامبەر بە "ڕۆژئاوایکردنی" حکومەتی میسر و حکومەتەکانی دیکە لە وڵاتانی ئیسلامیدا، بەڵام تەنانەت لەناو وڵاتی خۆیاندا ڕەهێکی پڕاوێز و ناکاریگەریان هەبوو. خومەینی نموونەیەکە لە ئێران، کە لە کاتی ناڕەزایەتی دژی چاکسازیەکانی زۆیدا ناوی بەرزکرایەوە، بەڵام تا سەردەمی شەشی ١٣٥٧ تەنانەت لە نێو هەڵە ئایینیەکانی ئۆپۆزسیۆنی شادا ڕەهێ و پێگەی ئەوتەی نەبوو. لە کۆتایی شەڕی ساردو لە کێبەکێ لەگەڵ سۆڤیەتدا، هەڵە ئیسلامیەکان لە ئەفغانستان کە ئەو کات لەژێر دەسەڵاتی سوپای

سەقیەتدا بوو ، لە ئەرانیش کە لە هاوکاتی حکومەتکانی ڕۆژئاوا، ئاگاری ئەوە هەبوو کە لەگەڵ شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧دا پەیوەندی بە کامپی سەقیەتەوە بکات- بە تایبەتی دەوڵەتی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی خرانە پێشەوە. تایبەتمەندی و قاعیدەش دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی سیاسەتی دژە کۆمۆنیستیەکانی ئەردوگای ڕۆژئاوا و دروستکراوی پنتاگۆن بوون و ئەمەش ڕاستیەکە کە بەرپرسانی ئەمریکی وەک هیلاری کلینتۆن لە کتێبی "هەڵبژاردنی سەخت"دا دانیان پێدا ناوە. لەو لایەنەوە سەرهەڵدانی هێز و دەوڵەتە ئیسلامیەکان لەم چەند دەیەی دواییدا وەک دەرئەنجامی زەرورەت و پێویستیە سیاسیەکانی بەرژوازی جیهانی لە بەرچاو بگیرێت. هەڵوەستی ئەمەی ئیسلامی سیاسی بەرهەمی ستراتیژی دژە کۆمۆنیستی حکومەتی ئەمریکا و ئەردوگای ڕۆژئاوایە لە هەشتاکان و نۆوەدەکاندا و بوشیزم و میلیتاریزمی هەژموونخوازانەی حکومەتی ئەمریکا و ئەردوگای ڕۆژئاوا لە دوو دەیەی ڕابردوودا.

لەلایەکی ترەوە لە هاوکاتی بەرژوازی عەرەبی و هەموو بەرژوازی وەتانی گیردەی ئیسلامەوە، ئیسلامی سیاسی وەسیلەیەکە بۆ بەشخوازی زەرتر لە ئابووری وسیاسەتی جیهانیدا، بەدیاریکراوی لەگەڵ شکست ودابەشبوونی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە جەنگی جیهانی یەکەمدا، بۆ شوێن ئەودا دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسرائیل لە هاوکاتی بەرژوازی ڕۆژئاوا و ئاوارە کردنی ملیۆنان فەڵەستینی پاش جەنگی جیهانی دووهەم، وەتانی عەرەبی و بەئیسلامگیراو زیاترو زیاتر خرانە پەراوێزی ئابووری و سیاسەتی جیهانیەوە.

لە سەردەمی شۆڕشی ساردا ئەم بەشخوازی و جەمسەرگیریە لە دەوری پرسی فەلەستین دەرکەوت و بە شێوەیەکی سەرەکی بە ناسیۆنالیزمی عەرەبی، بەعسیزم، ناسریزم و بە گشتی هێز و حکومەتکانی سەر بە ئەردوگای سۆڤیەت یان لایەنگریان بە ئەردوگای سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نوێنەرایەتی دەکرا. دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، هەمان ئێو هێزە ئیسلامیانەی کە ڕۆژئاوا لە دژی یەکێتی سۆڤیەت بەکاریان دەهێنان، بوونە وەسیلە و هێزی سەرەکی "دادخوازی" فەلەستینیەکان لە دەوڵەتکانی ڕۆژئاوا و وەسیلەی بەرژوازی وەتانە ئیسلامیەکان. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی ئەمڕۆ دەرئەنجام و بەردەوامی هەرشی ئیسلامیەکانە کە لایەن حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانکانی ڕۆژئاواوە پاڵپشتی دەکران دژی یەکێتی سۆڤیەت لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا. ئێو بزووتنەوەیەی کە بەیار بوو بە پاڵپشتی پنتاگۆن و سی ئای ئەی و ناتۆ یەکێتی سۆڤیەت لە مەیدان دەربکات، دوای شکستی یەکێتی سۆڤیەت نەگۆڕایەوە ماوەتەوە. بەڵکو لە

دونیای تەکنۆلۆژی دوای شەڕی ساردا، خۆی وەک داواکارێکی دەسەڵات سەری هەڵدەدا و هەوڵەکانی تۆژاوا بوون. لەگەڵ داماننی یەکێتی سۆڤیەتدا، وەک مەنسور حیکمەت لە نووسینەکەیدا بەناوی(سەرهەڵدانی خوێناویی نەزمی نوێ جیهانی) لە ساڵی ١٩٩١دا پێشبینی کردبوو، ئەردوگای تۆژاوا هەکاری بوونی خۆی و پێگە و هێزموونی خۆی لەدەستدا و بەو هۆیەوە زەمینەی بەشخوازی نەریتی بەرژوازی عەرەب، ئەمجارەیان لە ڕێگەی هێزە ئیسلامیەکانەوە زیاتر لە پێشوو لە ناوچەکەدا دابینکرابوو. لە لایەکی تریشەوە ناسیونالیزمی چەپی عەرەبی – ئەلفەتح و بزووتنەوەی جەرج حەبەش و ناسریزم و بەعسیزم – بەهەمان شێوە لەگەڵ ڕووخانی جەمسەری سۆڤیەتدا پێگەی خۆیان لەدەست دا و مەیدانەکەش کراوەتر و ئامادەتر بوو بۆ سەربەرزکردنەوەی ئیسلامیەکان.
بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی، ئەمڕۆ بەشوین ١١ی سێپتەمبەرو هەرشی بۆ سەر عەراق، و شکستی بەشیزم و هەژمون خوازی میللیتاریستی تۆژاوا لق ومەیلی جواراوجۆری هەناوەتە ئاراوە بەتام لە ڕوانگەی سیاسیەوە خاڵی هاوبەشی هەموو ئەو هێزانە هەر بوجۆرە داواکردنی بەشە لە بەرژوازی جیهانی لەگەڵ بانگەشەی دامەزراندنی دەوڵەت و کۆمەڵگەی ئیسلامیدایە.

ئینتەرناسیونال: سەرهەڵدانی داعش چ گۆڕانکارییەکی لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا هێناوەتە ئاراوە؟ چ لە ڕوانگەی دەرەوەی ئەم بزووتنەوەیە و چ لە ناوەوەی ئەم بزووتنەوەیدا؟

حەمید تەقوایی: بەڕای من سەرهەڵدانی داعش سەرەتای سەردەمێکی نوێیە لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی لەگەڵ هاتنی خومەینی بۆ ئێران و تالیبان بۆ ئەفغانستان خۆی وەک دیاردەیەکی حکومی دەربڕی، بەتام دوای ١١ی سێپتەمبەر و دوابەدوای هەرش بۆ سەر ئەفغانستان و عەراق، هێزە ئیسلامیەکانی وەک قاعیدە و دەستەوتاقمە شیعە و سوننەکان لە عەراق بەراوەتە پێشەوە. لەم ماوەیەدا ئیسلامی سیاسی بە پلەی یەکەم وەک هێزێکی تیرۆریستی دژە ئەمریکی سەریهەڵدا، نەک وەک حکومەت و سیستەمێکی حکومەت لە جوگرافیایەکی دیاریکراودا.

پاش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، ئەردوگای تۆژاوا پێویستی بە دوژمنێکی نوێ بوو بۆ ئەوەی هەژموونی خۆی لە جیهانی دوای جەنگی ساردا جێگیر بکات، "میحوەرێکی شەڕ" ئیسلامی لەبری "ئیمپراتۆریەتی شەڕ"ی ڕووسیا، هێزە ئیسلامیەکانیش باشترین کاندید بوون بۆ ئەوەی ئەم ڕۆڵە بگێڕێت. لەو پێگەیەدا ئیسلامی سیاسی لە بنەڕەتدا نەک وەک

هەڕەشەکی حکومەت، بەکو وەک دوژمنێکی دەندە کە جگە لە هەرشکردنە سەر ئەردوگای ئاوارەکانا و بەرژەوەندی وەتانی ئاوارە هیچ ئامانجێکی تری نییە، و هەڕەشەکی وەک قاعیدە لەگەڵ ئۆپراسیۆنەکانی وەک ١١ی سێپتەمبەر و هەرشکردنە سەر بایەزخانەکانی ئەمریکا لە وەتانی جەراوجەر و دانان وتقاندنەوەی بەمب لە پایتەختەکانی ئەوروپا و هتد بە تەواوی لەگەڵ ئەم وێنەیدا دەگونجێت. تەرکیزی ستراتیژ و پەوپاگەندەی ئەلقاعیدە دژایەتیکردنی ئەمریکا و دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی نەبوو. قاعیدە هەرگیز ئیدیعای دەسەڵاتی نەکرد و ئوسامە بن لادن تا ئەو ڕۆژەی کوژرا تەنانەت یەک لەدەش ژێر دەسەڵاتی نەبوو.

ئەم هەلومەرجانە بە زەمینەسازیی ماشێنی جەنگی ئەمریکی لە عەراق و ئەفغانستان و شکستی بوشیزم و ستراتیژی هەژموونی میلیتاریستی گشتی – کە خەی ڕەنگدانەوەی دامانی وەڕ ستریت بوو لە ساڵی ٢٠٠٨ و بن بەستوو و بێئعتیباری فریدمانیزم و نیوکۆنسەرڤاتیزم بە تەواوی گەیا. شکستی بوشیزم و هەژموونی ئەمریکا بەتایبەتی لە ڕەڕهەڵاتی ناوەڕاستدا کە بە هەی هەرش و دەستوەردانی سەربازیی ڕاڕاوا بە تەواوی تەکچووبوو، بووە هەی ئەوەی جەرەک لە ئەتەرناتیڤی سیاسی و بەشایی دەسەڵات لە ناوچەکەدا دروست ببێت. جەرەک لە "فەزای کراوە"ی سیاسی بە بەرژوازی ناوچەکە دروست بوو و حزب و بزووتنەوە و هێز و حکومەتە سیاسییەکان – تەنانەت ئەوانەشی کە لە نێو هاوپەیمانە تەقلیدییەکانی ڕاڕاوادا هەژمار دەکران، هەلومەرجی بە ئیدیعاکارانی دەسەڵاتیان لە ناوچەکەدا دەبینی . ڕیزبەندیەکان و یاریدەدەرە سیاسیە نوێیەکان لە نێوان ئەو هێز و حکومەتانەدا دروست بوو و هەژموونی ئەمریکا و ئەردوگای ڕاڕاوا جێگەی خەی بە کێبەکێی بلۆکە ناوچەییە نوێیەکان دا بە دەستبەرکردنی هەژموونی ناوخەیی خەیان (دیارترین نموونە: تورکیا-سعودیە- ئیمارات لە دژی بلۆکی ڕووسیادا-کەماری ئیسلامی-ئەسەد-حزبوڵا).

داعش دەرپەڕیووی ئەو هەلومەرجەیە. بە واتایەکی تر، ئەوەندەی پەیوەندی بە چوارچێوەی سیاستە بەرژوازییەکانی ڕاڕاوادە هەیە، ئەلقاعیدە بەرهەمی تەماحە میلیتاریستییە هەژموونییەکانی ئەمریکایە و داعش بەرهەمی شکستی ئەم سیاستەیە. لە ڕوانگەی بەرژەوەندی و سیاستی بەرژوازی لە ناوچەکەدا، داعش هەڕەکە کە لە کێبەکێی نێوان بلۆکەکانی ناوچەکەدا دەهێنرێتە پێشەوە. لە ستراتیژی داعشدا، بە پێچەوانەی قاعیدە، جوگرافیای سیاسی و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی سەرەکی و دژایەتیکردنی ئەمریکا

پرسەکی لاوەکییە. زۆربەی ئەپراسیۆنە تیرۆریستییەکانی داعش لە وڵاتانی ئیسلامی و دژی خەڵک و حکوومەت لەو وڵاتانە ئەنجام دراون. (نوێترین نموونەکان کە دوای بانگەوازەکەی داعش بۆ سزادانی کافرەتکەران لە کاتی ڕەمەزاندا: هێرشە تیرۆریستییەکان لە ئستەنبوڵ، سێ هێرشی خەکوژی لە سعودیە، لەنەویاندا هێرشکردنە سەر گۆڕی محمد لە مەدینە، تەقینەوەیەک لە مزگەوتکی بازرگانی لە بەغداد بوو، دوو هێرش لە بەنگلادیش بە سەر ڕەوەسمی نوێژی جژن). پەدەچێت ئەم کردانە لە ئایدەلۆژیای تونڕەوی داعشەوە دژ بە مورتەدەکان (ئەو موسڵمانانەی باوەڕیان بە ئیسلامی داعشی جێری نییە) ئەنجام بدرێت و پڕوپاگەندەی داعشیش جەخت لەسەر کوشتنی کافر و لادەرەکان دەکاتەوە، بەڵام ئەم سیاسەت و پراکتیزەی داعش بۆتەواوی سیاسییە . ئامانجی ئاگرینەدراوی داعش دامەزراندنی خەلافەتکی ئیسلامییە و ئەمەش پێویستی بە ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتە خۆجێیەکان هەیە بە داگیرکردنی خاکەکە و جێگیرکردنی دەسەاتەکەی لە جوگرافیایەکی سیاسیدا لە ناوچەکەدا. لەم ستراتیژدا دوژمنە ئاستوخەکان بریتین لە حکومەتەکان و هێزە سیاسییەکان لە وڵاتانی ئیسلامی لە ناوچەکەدا- و حکومەتکانی ڕۆژئاواش لەو وەک هاوپەیمان و بەرگریکاری ئەم دوژمنە ناوخەییە پڕوپاردە دەکرێن- و هەربۆیە ئایدەلۆژیا و تیۆرێک پێویستە کە لادەرەکان – حکومەتەکان بن و هێزە ئیسلامییەکانی دیکە لە ناوچەکەدا وەک دوژمنی سەرەکی بناسێنێت-.

لە چوارچێوەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، سەرهەڵدانی داعش یەکەیزییەکی نوێی لە نێوان هێزە ئیسلامییەکان دروستکرد. لەڕشدا وا دەردەکەوێت – و زۆربەی میدیا و چاودێرانی سیاسیش بەم شێوەیە ڕوونی دەکەنەوە- کە بنەمای کێشەکە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی ئایدیەلۆژییە لە نێوان سوننە و شیعە، یان لەنێوان ئیسلامی تەکفیری داعش و لقەکانی دیکەی ئیسلامدا. بەڵام ئەمە ڕیزبەندییەکی ئایدیەلۆژی نییە، بەڵکو بۆتەواوی سیاسییە و چاودێری ئامانجە جیاوازەکانی حکومەت و هێزە ئیسلامییە جیاوازەکانی ناوچەکە دەکات. هەکاری ڕووبەڕووبوونەوەی دەوڵەتی ئیسلامی یان حیزبوڵا لەگەڵ داعش، فراوانبوونی نفوز و ناوچەکانی ژێر کاریگەری ئەو هێزانە لە عێراق و سوریا و لە ئەنجامدا لە دەستدانی نفوزی کەماری ئیسلامی و هاوپەیمانەکانیەتی لەم دوو وڵاتە و لە تەواوی ناوچەکەدا. جیاوازی ئایدیەلۆژی و لێکدانەوە جیاوازەکانی ئیسلام لە نێوان ئەم دوو لقە ئیسلامییە سیاسییەدا لەو کەبەکە و جیاوازییە سیاسییەوە سەرچاوەی گرتووە و بە پێچەوانەوە نییە. لەماوەی یەک دوو مانگی ڕابردوودا، بەهۆی لەدەستدانی هێندێک شار و ناوچەی ژێر کاریگەریی خۆی لە

عێراق و سوریا، داعش زیاتر لە پشوو پانای بە ئەپراسیۆنی تیرۆریستی لە وڵاتانی جیاجیا بردووە، هەروەها کەمکۆزی ئەرلاندە و ئەپراسیۆنە تیرۆریستییەکانی وڵاتانی ئیسلامی کە لە سەرەوە باسم کرد ئاستەوخۆن و یان ناڕاستەوخۆ هەکاری ئەم سیاستە ئاگەیەندراوەی داعش بووە، بەڵام تەنانەت مەبەست لەم ئەپراسیۆنە پاراستنی دەسکەات و هەرەمەکی ژێر دەسکاتی خەیاتی لە ناوچەکەدا و لێندان بە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا یان حکومەتەکانی ئەژئاوا ، کە ئامانجی هەزە ئیسلامییەکانی وەک قاعیدە بووە لە قەناغی پێشوودا.

خاڵێکی دیکە کە پەیوستە ئاماژەی پێبدرێت ئەوەیە کە سەرهەڵدانەوەی جیاوازی و یەکگرتنی نوێ لە نێوان هێزەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، ئەم هەزانە لە ڕووی ئایدیۆلۆژییەوە دژایەتی ئەو مەدەرنیزم و شارستانییەتە دەکەن کە ئەمەش لە ئەژئاوا نوێنەرایەتی دەکرێت و بەتایبەتی لە ڕووی سیاسییەوە لە وبەشخوازی ئابووری و سیاسەت لە ئاستی جیهانیدا بە یەک ئاراستە و پێکەوەن و هەر لەبەر ئەم هەکارەش پەیوستە هەموویان وەک ڕەوتی جیاواز لە یەک بزووتنەوەدا هەژمار بکرێن، کە ئەویش بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە. داعش لە دژایەتی کەماری ئیسلامی و حزبوڵا و ئەلقاعیدە دروست نەبووە، بەڵکو لە درێژەی ئامادەبوون و چالاکی سیاسییان و لە چوارچێوەی هەلومەرجی سیاسی نوێدا دروست بووە، کە وەک ئاماژەم پێدا لەسەر بنەمای شکستی میلیتاریزمی هەژموونیخوازی ئەمریکی لە ئەژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست بوو بوو.پێکهات و برایە پێشوە بەرای من داعش نوێنەرایەتی پێشکەوتنی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەکات لە قەناغی هێزی گوشاردا بە سەر حکومەتی ئەمریکا و بەرژوازی ئەژئاوا بە گشتی تا قەناغی پێکهێنانی دەوڵەتی ئیسلامی. تایبان و کەماری ئیسلامی دوو نموونەی دیکەی دەوڵەتانی ئیسلامی بوون، بەڵام لە دژی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە دروست نەبوون. بەڵکو هەردووکیان لە ئەنجامی سیاستەکانی حکومەتی ئەمریکا و کاردانەوەی تەواوی بەرژوازی ئەژئاوا لە ڕووبەڕووبوونەوەی نفوزی سۆڤیەت لە ئەفغانستان و لە دژی شۆڕشی ١٣٥٧ لە ئێراندا بەدەسهاتن گێشتن. داعش نوێنەرایەتی گەڕانەوەی دەسهاتی سیاسی دەکات، ئەمجارەیان لەسەر زەوی و لەئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە ئیسلامییەکان لەگەڵ حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە هەلومەرجی دوای ١١ی سێپتەمبەر و هەرش بە سەر عێراق و ئەفغانستان. بە پێچەوانەی کەیسی ئێران و ئەفغانستان، حکومەتی داعش بەرهەمەکی ناڕاستەوخۆی سیاستەکانی وڵاتانی ئەژئاوایە – شکستی هەژموونی سەربازی ئەژئاوا لە دوای جەنگی سارد – و دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی حکومەت و هێزە

ئیتنیکی-ئیسلامیی هەوساربچاوکان لە هێزەکانی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا. ئەما و بانگەشەی "خەلافەتی ئیسلامی" کە داعش هەیکرد، دەرکەوتنکی هوونی ئاسای بنەڕەتی و ئاراستە و ناسنامەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، واتە بەدواداچوون بۆ پشکنک لە جیهانی ژێر دەسەڵاتی بەرژوازی هێژاوادا. ئەو ئامانج و ئاسۆیەی کە هێزانک یاسر عەرەفات بۆ دەستەواژەیە خستبووو کە ئەمە دەماوەت شەریکی هێژاوا بین نک خزمەتکاری هێژاوا.

ئەوندەی پەیوندی بە جەماوەری خەڵکی هێژاوا و هێزەکانەوە هەیە، دەرئەنجامی ئەم بەرزبوونەوەی تیرۆری جەری ئەلقاعیدەیە بە تیرۆری جەری داعش شتنک نەبووە جگە لە تاوان و دڕندەیی زیاتر و کارەساتبارترین کوشتار و کەمەکوژی لە مێژووی هاوچەرخدا. لەم هوانگەیەوە جیاوازییەکی ئەوتە لە نەوان هیزبندییە ناوخەییەکانی ئیسلامی سیاسیدا نییە.

ئینتەرناسیونال: هەروەک ئاماژەت پێدا حکومەتی ئەمریکا و وڵاتانی هێژاوا بە گشتی هەڵەکی گرنگیان لە پێکهێنانی ئەم بزووتنەوەیەدا هەبووە، هەر لە هاوکاریکردنی کەماری ئیسلامییەوە تا سەرهەڵدانی تاڵیبان لە ئەفغانستان و سەرهەڵدانی داعش. ئایا دەکرێت هووبەووبوونەوەی حکومەتکانی هێژاوا و داعش بە دەرکەوتکی دیکەی شێوەی تیرۆریستی هەژمار بکرێت؟

حەمید تەقوایی: مەنسور حیکمەت و حزبی ئەمە هووبەووبوونەوەی حکومەتی ئەمریکا و ئەردوگای هێژاوا لەگەڵ هەڵە ئیسلامییەکاندا لە دوای ١١ی سێپتەمبەر بە شێوەی تیرۆریستان ناوبرد. تیرۆری سەربازیی وڵاتانی هێژاوا لە لایک و تیرۆری ئیسلامی لە لایکی تر. بەڵام ئێستا لەبەردەم بارودۆخی جیاوازداین.

هەموو شێوەک درێژەپێدەری سیاسەتە، شێوەی تیرۆریستانیش لە درێژەی ئەو ئامانج و سیاسەتانەدا هووپدا کە لە سەرەوە هوونم کردەوە. واتە لە درێژەی سیاسەتی هەژموونگەریی ئەردوگای هێژاوا و لە سەرکیدا حکومەتی ئەمریکا و بەرژوازی لە هەلومەرجی دوای شێوەی سارد، لە لایک و بەرژوازی ناوچەیی، پشتیان بەو هەڵە ئیسلامیانە بەستووە کە بوون لە لایکی دیکەوە دوای دامانی ئەردوگای سۆڤیەت پاڵیان پێواوە بە دواوە.

بارودۆخی ئەمڕۆ و هووبەووبوونەوەی نێوان حکومەتکانی هێژاوا و داعش لە درێژەی شێوەی تیرۆریستکاندا هوودەدات، بەڵام لە ناو

هەلومەرجێکی تەواو جیاوازدا. لە سەردەمی سەرهەڵدانی داعشدا، دە ساڵ دوای ١١ی سێپتەمبەر، هەردوو جەمسەری ئەم شتە لە هەلومەرجێکی تەواو نوێدا بوون. میلیتاریزم و نیوکۆنسەرڤاتیزم لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا گەیشتبووە کۆتایی هەڵکەوتە و بوشیزم و سیاسەتی "ئەوە لەگەڵ ئێمەن یان لەگەڵ تیرۆریستان" جێگەی خۆیان بە ئۆباما‌یزم و سیاسەتی "دەستتان بکەنەوە تا بتوانین دەستی یەک بگرین". "لە دۆخێکی وادا داعش بە وەڵامدانەوە بە بوشیزم و سیاسەتی هەرشی سەربازی ئەمریکا بە سەر وڵاتانی ئیسلامی ، کە شکستی هێنابوو و لەمەیدان چوو بوویە دەرەوە، بەڵکو بە پێکردنەوەی ئەو بەشایی دەسەڵاتەی کە ئەم شکستە لە ناوچەکەدا ، بۆتایبەتی لە عێراق و سوریادا دروستیکردبوو.سەریهەڵداو و برایە پێشەوە. لە ڕوانگەی حکومەتی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاواوە ئامانجی شەڕکەیان دژی داعش هەرگیز نییە بە دەستبەرکردنی هەژموون لە جیهانی دوای جەنگی ساردا، بەڵکو ئامانجی پاسەوانیە لەپێناو لەدەستنەدانی کۆنترۆڵی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دەستەمۆکردن و پێویست کردنی دەوڵەتەکان و هێزە ئیسلامی و نەتەوەییەکانەوە.لە چوارچێوەی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانیاندا لە ناوچەکەدا. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ڕووسیا لە دەیەی ڕابردوودا یاریزانێکی سەرەکی بووە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، دوای ئەوەی بارودۆخی ناوخۆی خۆی جێگیر کرد و بەدەستەوە گرتنی لووتکەی دەسەڵاتی لایەن ناسیونالیزمی گەورەیخوازی ڕووسیا کە پوتین نوێنەرایەتی دەکات، و یەکەکە لە ئامانجێکی ڕۆژاوا لەم دۆخەدا ڕێگریکردنە لە کاریگەری و ڕووسیا و لایەنگرانی بلۆکەکەی ودەسەڵات وەرگرتنی زیاتر لە ناوچەکەدا. لەم ڕوانگەیەوە ئامانجە سیاسییەکانی پشتی ڕۆژاوا لەگەڵ داعش جیاوازن لە ئامانجە سیاسییەکانی شەڕی تیرۆریستی. لە ڕوانگەی داعشەوە، ئەم شەڕکە ڕاستەوخۆ لەسەر دەستخستنی ناوچەکانی نفوز، و دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی لە جوگرافیایەکی سیاسی و دامەزراندنی خەلافەتی ئیسلامی لە ناوچەکەدا.

ئەم جیاوازییانە پێکهاتەی هەڵکانی بەشداری لەم شەڕەشدا گۆڕیوە. ڕووسیا، تورکیا، سعودیە، سوریا، ئێران ڕێکخراوی نەبوو لە لەشکرکێشی سەربازی حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بە عێراق و ئەفغانستان، بەڵام لە شەڕی بەردەوامی ئەردوگای ڕۆژاوا و داعشدا، هەموو ئەم حکومەتانە تەوگلاون و… ڕێکەوتن. ئەمە چیتر شەڕێک نییە بە دەستبەرکردنی هەژموونی ڕۆژاوا لە بەرگری وڵامدانەوەی ئینجامدەرانی کارەساتی ١١ی سێپتەمبەردا. بەڵکو شەڕکە بە چەسپاندنی دەسەڵاتی دەوڵەت و بلۆکە جیاوازەکان –

ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی، ڕووسیا، دەوڵەتی ئیسلامی داعش، سعودیە و کەماری ئیسلامی، تورکیا و ئیمارات، و هەزە ئیسلامییە نەتەوەییەکانی دیکە لە عێراق و سوریا، لەو بڕیارەی دەستاندا کە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست بووە. هەروەها ئەم شێوە لە هەردوو لاوە کەنەپەرستانە و دژە ئینسانیە و جیهانی شارستانی تێیدا نوێنەرایەتی نییە، بەڵام جیاوازە لە شێوەی تیرۆریستی. ئەمە شێوەی نوێوان بەرژوازی ڕۆژاوا ڕووسیای و حکومەت و هەزە ئیسلامییە نەتەوەییەکانی ناوچەکەیە و هەر لەبەر ئەم هەکارەش پەموایە شێوەی دەسەڵات ناوەکی باشترە بۆ وەسفکردنی تا شێوەی تیرۆریستان.
ئیسلامی سیاسی لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا.

ئینتەرناسیونال: پێگەی کەماری ئیسلامی لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا چییە؟ مەنسوور حیکمەت سانکی زۆر لەمەوبەر ڕایگەیاندبوو کە بە ڕووخانی کەماری ئیسلامی قەناغی ئاوابوونی ئیسلامی سیاسی دەست پێدەکات. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو پێشهاتە زۆرانەی کە لەم بزووتنەوەیەدا لە ساڵانی ڕابردوودا ڕوویانداوە، لەوانەش سەرهەڵدانی داعش، ئایا ئەم شرۆڤەکارییە هێشتا وەک خۆی ماوەتەوە؟ ئایا کەماری ئیسلامی هێشتا ئەم پێگەیەی لەم بزووتنەوەیەدا هەیە؟

حەمید تەقوایی: بە بۆچوونی من تا ئێستاش کەماری ئیسلامی پایەیەکی گرنگی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە. بۆگومان پێگەی کەماری ئیسلامی لە ناوچەکە و لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا لاواز بووە، بەڵام پێگەی خۆی وەک یەکەمین حکومەتی ئیسلامی لە وەاتەکی گرنگ لە ناوچەکەدا هیچ گۆڕانکارییەکی بەسەردا نەهاتووە.
پێویستە ئاگامان لە ئەوە بێت کە کەماری ئیسلامی بە پێچوانەی حکوومەتی تاڵیبان یان خەلافەتی ئیسلامی ئەمڕۆی داعش، بەدوای شۆشکی جەماوەری و بەلادابردن و شکست پێهێنانی ئەو شۆرشە گەیشتە دەسەڵات. ئەمە ئەو ڕۆژیمەیە کە بە ئاڵای ئیسلام و شۆشی ئیسلامی شۆشکی گەورەی تێکشکاند و هەژموونی سەرمایەداری لە ئێراندا کە بەهەی شۆشی ۱۳۵۷وە بە تووندی کەوتە بەر مەترسییەکی جددیەوە پاراستووە. کەماری ئیسلامی تاکە ئۆتۆرناتیفی بەرژوازی ئێران و جیهان بوو لە ڕووبووونەوەی شۆشی ۱۳۵۷ و تا ئەمڕۆش وەاتانی ڕۆژاوا و چینی دەسەڵاتداری ئێران هیچ بەدیلێکی دیکەی حکوومەتیان نییە. هەزە ئیسلامییەکانی دیکە لە حکومەت و لە ئۆپۆزسیۆندا، لە داعش، تاڵیبان، ئەلقاعیدە تا حیزبوڵا،

بەکەرام، حەماس، جەبهەت نوسرە و هتد، مەژوو پشینەو پگەیەکی ئاوەهایان نییە.
ئه مەسەلە بزووتنه وه ی ئیسلامی سیاسیدا ڕیزبەندی نوێ پکهاتووه و به دیاریکراوی داعش و کەماری ئیسلامی سەر به دوو بلۆکی جیاوازه ، وه ک له سەرەوه باسمان کرد، به تام ئه م بزووتنه وه یه دا، به هۆکاری جیاوازیه ، وه ک له سەرەوه باسمان کرد، ئه نجامی ململانێی دەسەڵات و بەدەستهێنانی باڵا دەستیە لە هەلومەرجی بەسەر یەکدا ڕاوی ئەمەریکا دژهێزاتی ناوچەکەدا استە. ئاوەندەی پێیوەندی به ئاسە و ستراتیژی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییەوە هەیە، واتە بەشداریکردن له ئابووری و سیاسەتی جیهانی و دانپێدانان وەک نوێنەر و حکومەتی بەرژوازی له وڵاتانی ئیسلامیدا، داعش و کەماری ئیسلامی له یەک جەرن. له ڕوانگەی سەپاندنی یاسا لەئادبەدەر کەنەپەرستانەکانی ئیسلامەوە، هەریەکەیان به لەکدانەوە و دەربڕینی خۆیان بەسەر کەمەگادا و دژایەتیکردنی تەمەدن و شارستانییەت و مەدەرنیزم له جەوهەردا جیاوازییان نییە. کەماری ئیسلامی نوێنەرایەتی مەدەلێکی حکوومەت دەکات که له بنچینە و ناسنامەی خۆیدا مەدەل و ئیلهامبەخشی هەزە ئیسلامییەکانە له لقە جیاجیاکانی بزووتنەوەی ئۆپۆزسیۆنی کەنەپەرستی ئیسلامی سیاسیدا.
له هەمان کاتدا ئەم پگە تایبەتەی کەماری ئیسلامی بەو مانایە که ڕووخانی ئەم حکومەتە کاریگەری یەکلاکەرەوەی لەسەر چارەنووسی تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەبێت. ڕووخانی حکومەتێکی ئیسلامی به هەزی شۆشی خۆک بەتەواوی لاپۆکە به قازانجی بزووتنەوەی ڕزگاربوون له هەژموونی ئایین و چەپ و عەلمانییەت دەگۆت. پۆیستە ئاماژە بەوە بکرێت که زیاتر له سێ دەیە حوکمەانی کەماری ئیسلامی بزووتنەوەیەکی بەردەوام و بەرفراوانی چەپ، ئینسانی و عەلمانی له ئێراندا پکهێناوە که دەتوانێ وەک مەدەل و ئیلهام به جەماوەری خۆک له وڵاتانی ئیسلامیدا سەیر بکرێت. جگە لەوەش، سەرچاوەیەکی ئیلهامبەخش به شۆشکانی ناوچەکە، ڕاپەڕینی شۆشگێڕانەی ساڵی ۱۳۸۸ له ئێران بوو. به بۆای من ڕووخانی کەماری ئیسلامی به هەزی شۆشی خۆک تیری ڕزگار بوون دەبێت له بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و هەموو هەزەکانی ئەم بزووتنەوەیە تانانەت ڕێکخراو و حکومەتە ئیسلامییە دژبەر و ڕکابەرەکانی کەماری ئیسلامیش به تۆندی لاواز دەکات و دەیانباتە لەواری کۆتنە خوارەوە.

ئینتەرناسیۆنال: باست له ڕۆڵی ئیسلامی سیاسی له وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و ڕۆڵی وڵاتانی ڕۆژئاوا له م بوارەدا کرد. ئەمێش به له بەرچاوگرتنی بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتدار له ڕۆژئاوا

قابیلی تێگەیشتنە، بەم لقە جیاوازەکانی ئیسلامی سیاسیش لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا چالاکن و ئیمتیازێکی زۆریش دراوە بە هاوتە ئیسلامیەکان، لەوانەش یاساکانی شەریعەت و دادگای ئیسلامی لە هەندێک وڵاتی ئەورووپی. ئەمە ئەم دیاردەیە بووتە هۆکاری چالاکیی تیرۆریستی لە ئەورووپا و ئەمریکادا. بۆڕۆوەندی وڵاتانی ڕۆژئاوا لەم بوارەدا چی بووە؟ تا چەند ئەم مەترسیەیان زانیوە؟

حەمید تەقوایی: هەورکردنەوە و ئیمتیازدانی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا بە بزووتنەوە ئیسلامیەکانی ئەو وڵاتانە دەکرێت لەسەر دوو ئاستی سیاسی-تاکتیکی و ستراتیژی ڕوون بکرێتەوە. لە ڕوانگەی تاکتیکیەوە، ئامانجی ئەم سیاسەتە بەهێزکردنی ئەو هێزە ئیسلامیانەیە کە دوژمنایەتی ڕۆژئاوا نین، هەر بۆیش بە "میانەو" ناودەبرێن، بەرامبەر بە هێزە ئیسلامیە دژە ڕۆژئاواییەکان. بە بۆای حکومەتە ڕۆژئاواییەکان، تیرۆر دەرئەنجامی ئیسلامی تووندڕەو یان بنەڕەخوازییە، هەر بۆیە ئەو حکومەتانە هەوڵی پوچەڵکردن و لاوازکردنی تیرۆریزمی ئیسلامی دەدەن بە بەهێزکردن و دانپێدانان بە حکومەت و ئەو هێزە ئیسلامیانەی کە ڕاستەوخۆ دەستیان لەکار تیرۆریستییەکاندا نییە. لەم ڕوانگەیەوە تەنیا تەقینەوە و ئەپەراسیۆنی خەکوژی یان ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی لەگەڵ هێزەکانی حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە تیرۆر دادەنرێت. لەم ڕوانگەیەوە تیرۆریزم لە شوێنی لەدایکبوونیدا نابینرێت، وەک دەندەیی و تاوانکاریی ڕژێمی حکومەت و هێزە ئیسلامیەکان بەرامبەر بە خەڵک لە وڵاتانی ئیسلامیدا – بە نموونە لە پەوەندی لەگەڵ هەڵاواردنی گەورەی دژ بە ژنان، یان جێبەجێکردنی یاساکانی تەڕەسەندنەوە و لە سەدارەدانی هاوڕەگەزبازان، و کارەساتەکانی تر کە پشت بە یاسا ئیسلامیەکان دەبەستن لە ئێران و وڵاتانی دیکەی بەئیسلامیکراودا ڕۆژانە بەردەوامە – بە تیرۆریزمی ئیسلامی نازانرێت. ئەم تاوانانە تەنیا لەو کاتەدا باس دەکرێن کە تاوانباران لە ڕووی سیاسیەوە دژی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بن – واتە تووندڕەو بن – و زەرترینیان وەک تێبینییەک لە ئیدانەکردنی ئیسلامی تووندڕەودا. ئەگینا سیاسەتی تاوانکاریی دەستەئیسلامیەکانیان یان نادوژمنانە لەگەڵ ڕۆژئاوادا بەرامبەر بە خەڵکی کەمەگا ئیسلامی کراوەکان، نەک هەر نموونەی تیرۆریزم نیە، بەڵکو وەک بەشێک لە فەرهەنگ و بیروباوەڕی ئیسلامی خودی خەڵک بە تەواوی ڕەوا پێ ئەدرێت و پشتگوێ دەخرێن. نەرمی نواندن و بەگرنگ وەرنەگرتن و تەنانەت چاوپۆشیکردن لە کوشتنی شەرەف لە وڵاتانی ئەورووپا یان داننان بە یاسا و دادگاکانی شەریعەت بە کێبڕانی

وەتانی ئیسلامی و قبوڵکردن و پێشخستنی موفتی و ئیمام و شێخ و ئایەتوڵڵا وەک نوێنەری "کۆمەڵگای موسڵمان" لە وەتانی ڕۆژئاوا هەمووی لەم سیاستەوە سەرچاوە دەگرێت لە سنووردارکردنی تیرۆری ئیسلامی لە دژایەتی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و ئارامکردنەوە و تەنانەت بەهێزکردنی باقی هێزە ئیسلامییەکان.

لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە سازش و پێوەندیی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و پەیوەستە بگوترێ بەرژوەزی جیهانی لەگەڵ هێزە ئیسلامییە "میانڕەوەکان" و بەرەوپێشبردن و چالاککردنیان لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا ڕەنگدانەوەی ئەو هەوڵوستەیە کە تیۆری ڕۆژیی کولتووری و دابەشبوونی کۆمەڵگاکان بەسەر مەزایەکێکی ئایین و نەتەوە و میللەت جیاوازەکاندا دەزیوێتیەوە. بەرژوەزی سەدەی هەژدەهەم لەگەڵ جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت و هەمان ماف و یاسا بۆ هەموو هاووڵاتیان بەبێ گوێدانە ئایین و نەتەوە و ڕەگەزەکەیان بوو و تەنانەت نەتەوەیش، بۆ بەرژوەزی فەرەنسی دوای شۆشی گەورە،لەسەر بنەمای هاووڵاتی بوون پێناسە دەکرا و نەک شوێنی لەدایکبوون. بەڵام بۆ خرایی – لە دواییین دەیەی سەدەی هەژدەهەمەوە – ئەم ڕەوتە پێچەوانە بووەوە، چونکە بەرژەوەندیی بەرژوەزی تازە دەسەڵاتدار، وای دەخواست کە بۆ خرایی پاشکۆیە بکات لە بیرکە ڕادیکاڵەکانی دژی فیەدالیزم و فەزای زیاتر بۆ ئایین و نەتەوە و نژاد لە بچووەن و سیاستەکانیدا بکاتەوە . لە ڕوانگەی ئایدەلۆژیا و فەلسەفەی سیاسییەوە، تیۆری پێستەمدەرنیزم و ڕۆژگرایی کولتووری، کە لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا پێشنیار کرا و لەمەدا بۆتە تیۆرێکی جەماوەری، جێرکە لە پاشکۆکردن لە کۆمەڵگە مەدەنییەکان (کۆمەڵگەلێک کە لە هاووڵاتیان پێکهاتوون بۆ مافی یەکسان سەربەخۆ لە ئایین و ڕەگەز و نەتەوە و شوێنی لەدایکبوون) بۆ کۆمەڵگا ئایینی-نەتەوەیی-قەبیلەکانی سەدەکانی ناوەڕاست. لەم تیۆرەدا ناسنامە و بەها جیهانییەکان لەژێر ناونیشانی جیاوازی نەوان کولتوور و بیروباوەڕ، نەریت و بیروباوەڕی تاکەکان و ڕۆژیی ئەم بەهایانە ڕەتدەکرێتەوە و کۆمەڵگا کورت دەکرێتەوە بۆ دیاردەیەکی چەند پارچەیی کە لەم کولتوور و بەها جیاوازانەدا کورت دەکاتەوە. ئەم بەچوونە، بەتایبەتی دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و سەربەرزکردنەوەی هێزی ئایینی و قەومی و عەشیرەتی لە کۆمارەکانی پێشووی سۆڤیەت و لە ئۆروپای ڕۆژهەڵات و لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا، بوو بە تەوانین و فەلسەفەی سیاسی باڵادەستی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد. لەسەر بنەمای ئەم ڕەوتە بەدواوەگەڕانەوەو پاشکۆکردنە لە فەلسەفەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا کە ئەمە ئایین و نەتەوە و ڕەگەزپەرستی پاڵیان پێوەنراوە بۆ

پشەوە و لە سیاسەتی پراکتیکی حکومەتکان و حزبە بەرژوازییەکاندا جگەیەکی گرنگیان دەزیوەتەوە. لە ئاستێکی بنەڕەتیدا، بڕوادان بە حیجاب، کوشتنی شەرەف، قوتابخانە ئیسلامییەکان، مزگەوتکان، شێخەکان، ئیمامەکان، موفتییەکان و هتدلە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا بەرهەم و دەرئەنجامی ئەم پاشکۆیەی بەرژوازی جیهانییە بە سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست. لەڕادا ئیتر مەسەلەکە تەنها مەسەلەی گرتنەبەری تاکتیکی گونجاو نییە لە ماماڵەکردن لەگەڵ بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، بەڵکو ئەمە لەبەردەم پاشکۆیەتی تەواوەتی بەرژوازی جیهانییەداین لە کۆمەڵگەی مەدەنی و مەدەنیەت وەک دەستکەوتکی جیهانی لەسەر ئاستی تیۆری-ستراتیژی . سازش و ئارامگرتن لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکان لە ڕۆژئاوا تاکتیکێکە کە لەسەر بنەمای دڕق و لە چوارچێوەی تیۆری ڕۆژگەرایی کولتووری و نکۆلیکردن لە پرەنسیپی مافی یەکسان بە هەموو هاووڵاتیان مومکینە.
ئەم تیۆرە بناغەی چالاکی ئیسلامییە "میانڕەوەکان" بووە لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا و بە تەواوی لەگەڵ دیدگا و ئایدەلۆژیای تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا دەگونجێت. خەپاراستن و مافی بە پاساوی حکومەتکانی وەک کەماری ئیسلامی بەو نازناوەی کە کۆمەڵگای ئێران ئیسلامییە و زەرینەی خەڵک موسڵمانن، یان تەنانەت ڕەوایەتیدان بەو خەلافەتە ئیسلامییەی کە داعش لە وڵاتانی "ئیسلامی"دا ئیدیعای دەکات، تەنیا لە چوارچێوەدا لە ڕۆژگەرایی کولتووری و پاشکۆکردن دیدگا و فەلسەفەی سیاسی-حکومی بەرژوازی دەتوانێت لە هەموو جیهاندا ڕووبدات. ئەگەر خەڵکی کەچبەری وڵاتانی ئیسلامی لە کۆمەڵگەیەکی وەک ئینگلتەرا واتە "بەشی ئیسلامی" کۆمەڵگەیەکی پێستەمدەرنیستی فرە چین، ڕەگەیان پێبدرێت بەپێی یاساکانی شەریعەت بژین، هێزێکی وەک داعش یان کەماری ئیسلامیش مافی سەپاندنی هەیە ئەم یاسایانە لەسەر تەواوی کۆمەڵگایەک با ئیسلام حوکم بکات. ڕەگایەکی دوور نییە لە ناساندنی ئیمامی مزگەوتی فرانکفۆرت وەک نوێنەری موسڵمانانی نیشتەجێی ئەم شارە بە ناساندنی داعش وەک نوێنەری موسڵمانانی عێراق و سوریا.
حکومەتکانی ڕۆژئاوا هەوڵدەدەن دوو لقی ئیسلامی سیاسی "تووندڕەو" و "میانڕەو" جیاواز بکەن، بەڵام لە ڕاستیدا ئیسلامی "میانڕەو" بەرهەمی هەمان تیۆری و سیاسەتی بەرژوازییە کە ئیسلامی تووندڕەویان لە قاڵب داوە و پاڵیان پێوەناوە بە پشتەوە. پێستەمدەرنیزم و نکۆلیکردن لە کۆمەڵگەی مەدەنی و بەها مرۆییە گشتگیرەکان ئەو ڕەهەندە سیاسییە کە هەموو بەشە جیاوازەکانی بەرژوازی لە دونیای ئەمڕۆدا بەیەکەوە دەبەستێتەوە، بە حکومەتکان و بیرمەندانی بەرژوازی لە ڕۆژئاوا و حکومەت و هێزە ئیسلامییە تووندڕەو و

میانەوەکان. بەپێ پێویستە بەتین نەک تەنها لە ڕوانگەی سیاسی و تاکتیکییەوە، بەڵکو لە ڕاستی ستراتیجی و لە ڕوانگەی فەلسەفە و عەقیدەی کۆمەڵایەتی-سیاسیشەوە، ئیسلامی سیاسی، بە هەموو لق و پۆپ و بڵاکۆ ناوخۆییەکانیەوە، بەرهەمی پاشکۆی بەرژوازی جیهانییە.
لە پراکتیکدا "ئیسلامی میانەو" تەواوکەرە و دیوکەی تری دراوکەی "ئیسلامی تووندەو"ە لە وڵاتانی ئیسلامیدا. ئەمە چالاکی هێزە ئیسلامییە میانەوەکان لە وڵاتانی ئەورووپا سەرچاوەیەکی گونجاوی بە ڕاکێشان وئەندامگیری داعش لە نێو "کۆمەڵگەی ئیسلامی" نیشتەجێی ئەو وڵاتانەدا دابین کردووە. لە لایەکی تریشەوە سەربەرزکردنەوەی "ئیسلامی میانەو" لە ڕۆژئاوا و بەاوبوونەوەی حیجاب و دروستکردنی مزگەوت و قوتابخانە ئیسلامییەکان و کوشتنی لەسەر شەرەف و بەرجەستە بوونی کولتوور و ناسنامەی ئیسلامیی کۆچبەران و هاووڵاتیان کە دگەڵبندرێنەوە بە ئیسلام لە وڵاتانی ئەورووپاییشدا، ڕێنگدانەوە و بەرهەمی خستنە پشتوێی هەوسار بچڕاوی هێزە ئیسلامییەکانە.لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا و وڵاتانی ئیسلامی دیکەدا.
ئەم پەیوەندی و خزمەتگوزارییە هاوبەشە لەنێوان ئیسلامییەکانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، دەرکەوتن و هەڵگدانەوە یەکی دیکەی هاوجەرخی تیرۆری- ئایدیۆلۆژی وهاو ئاراستەیی و هاوپشتیی پستمدرنیستی تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە .
ئینتەرناسیونالە: ئەمە ڕووبەووبوونەوەی تیرۆریزمی ئیسلامی پایەیەکی گرنگی پێوپاگەندەی هێز و لایەنە ڕاستەوە تووندەوەکانە لە ئەورووپا و ئەمریکای باکوور. ئەم هێزانە پرسەکیان لەدژی موسڵمانان و پەنابەران و کۆچبەرانی وڵاتانی ئیسلامی فراوانتر کردووە. ئایا دەکرێت سەرهەڵدانی ئەو هێزە ڕێگەزپەرستانەو کاردانەوەیەک بەرانبەر بە بزووتنەوە و دەوڵەتە ئیسلامییە هەوساربچڕاوەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا و لافاوی کۆچبەری لەو وڵاتانە سەیر بکرێت؟
حەمید تەقوایی: وەک بنەمایەکی گشتی، ڕاستەوی تووندەو هەمیشە لە هەلومەرجی قەیرانی سەرمایەداریدا هەنگاو دەنێتە مەیدانەکەو و هەوڵ ئەدات بە پشتبەستن بە دەمارگیریە نەتەوەیی و ڕەگەزی و ئایینییەکان ئینتەرناتیفێک بە تێپەڕبوون قەیرانەکە و گەاندنەوەی دەسەاتی چینی سەرمایەدار ئامادەبکات. هێزی کۆمۆنیست و چەپ شۆشگێڕکانیش دەتوانن بە خستنەووی ئینتەرناتیفی چینی کرێکار، واتەدەستداماتینی سیاسی و ئابووریی بەرژوازی و دامەزراندنی سۆسیالیزم، دەتوانن لەنێو جەماوەریی خۆکدا هێزی و خۆیستی بەدەست بهێنن.
ئەمەش بەتەواوی شاهیدی هەمان بارودۆخین. هێنانگێ و

بردنەپێشەوەی دۆناڵد ترامپ و جەرمی ساندەرز لە ئەمریکا و جەرمی کۆربین وحزبی ڕەگەزپەرستی یوکیپ لە بەریتانیا نموونەی بەرچاون کە متمانەی خۆیک بە حزبە تەقلیدییەکانی نیشان دەدەن. لە باقی ئەوروپاشدا شاهیدی سەرهەڵدانی ئەو جۆرە هێزانەین.
لەم نووسینەدا ئیسلامی سیاسی بیانوو و پاساوێکی شیاوی بە سیاسەت و پڕوپاگەندەی ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستە تووندڕەوەکان دەستکەوتووە. بەرژوەند

دوو جەمسەرە تیرۆریستییە، چ بە مانای میلیتاریزمی بوشیزمی وەتانی ئەژئاوا لە دژی تیرۆریزمی ئیسلامی و فاشیزمی ئەژئاوا دژی فاشیزمی ئیسلامی، سەر بە یەک کەمپا و ئەردوگان: ئەردوگای بەرژوازی جیهانی لە جیهاندا دوای شەڕی سارد تەکچوو. بەیە ڕەخنەی کەمانیستی لەم بارودۆخە جیا نییە لە ڕەخنەی لە سەرمایەداریی سەردەمی ئێستا و قەیرانە سیاسی و ئابوورییە هەلایەنەکەی.
دوای ڕووخانی دیواری بەرلین، بیرمەندانی بەرژوازی کەتایی مێژوویان ڕاگەیاند، بەڵام وەک مەنسور حیکمەت پێشبینی کردبوو، ئەوەی لە ڕاستیدا ڕوویدا، قووبوونەوەی قەیران و سەرلێشێواوی ئەردوگای ئەژئاوا و دەرکەوتن و هەوساربچڕاوی کۆنەپەرستترین و دڕندەترین هێزە ناسیونالیستی-ئایینی-نەتەوەیی-.
ئەگەزپەرستی لە ئەژئاوا و لە ئەژهەڵات و لە چوار گۆشەی جیهاندا بوو. مەنسوور حیکمەت لە کتێبی "جیهانی دوای ١١ی سێپتەمبەر"دا دەنووسێت: "شەڕی تیرۆریستی دەکرێت سەرەتای یەکێک لە خوێناویترین قۆناغەکانی مێژووی هاوچەرخ بێت... بەڵام ئەم ئاسایە مسۆگەر نییەهێزی سێیەم هەیە، ئەویشدەوڵەکی خۆوتووە". ، کە دەتوانێت بارودۆخەکە بگۆڕێت."
لەو کاتەوە تا ئەمڕۆش ئەم غەلەتە بەشێوەی ڕاپێنەکی شەشگەڕانەی لە ئێران و شەشکانی ناسراو بە بەهاری عەرەبی، بزووتنەوەی داگیرکاری لە ئەژئاوا، بزووتنەوەی شارلی ئیبدۆ لە فەرەنسا و تەواوی ئەوروپا، ناڕەزایەتی جەماوەری لە یۆنان و شتی تری گرتەبەر وەتانی ئەوروپایی دژی سەختی ئابووری، و بزووتنەوە بەرگریکردن لە پەنابەران و پشێوازیکردنی جەماوەری خەڵکی ئەوروپا لە کۆچبەرانی وەتانی ئیسلامی هاتەتە پێشەوە. ئەمانە نموونەی بەرزکردنەوەی جیهانی شارستانین لەبەردەم تیرۆر و ئەو هەموو دڕندەییەی ئەمڕۆ کەبەسەر جیهان زاڵ بووە.
لەبەرانبەر ئەم جیهانە شارستانییەدا، هەموو ئەردوگای بەرژوازی جیهانی هەیە، بە هەموو حزب و حکومەتە ڕەنگاوڕەنگەکانی لە ئەژئاوا و ئەژهەڵات، لەگەڵ ئیسلامی سیاسی، فاشیزم، نیولیبرالیزم، ڕەبازی پێستەدڕنیزم، نکۆیکردنی مەدەنیەت ، ناسنامە، و بەها مرۆییە گشتگیرەکان. ڕەخنەی کەمانیستی لەم هەلومەرجانەدا دەبێ لەم ڕاستییە بنەڕەتییەوە دەست پێ بکات.
ئەمڕۆ نەک هەر ئازادبوون لە هێزمووەنی سەرمایە، بەڵکو بەرگریکردن لە کەمەگەی مەدەنی، شارستانیەت، مرۆڤایەتی، عەلمانیەت و تەنانەت دەستکەوتکانی شەشی گەورەی فەرەنسا، بە تەواوی لە ئێستەی بزووتنەوەی کەمانیستیدایە. ئەگەر سەرمایەداری ئەمڕۆ لە ناوەندی قەیرانی ئابووری سیاسی هەموو لایەنە و شەژان و نەبوونی ئاسەی

ستراتیجی- ئایدیۆلۆژیدا پەنا بۆ ئایین و فاشیزم و ڕۆگەزگەری و پەست مەدەرنیزم و سیاسەتی خەپارەزی ئابووری و بینی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی، دەستکەوتکانی بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی بەت لە سەدەی ڕابردوودا دەبات، ئەوا کۆمۆنیستکانیش ئەرکیانە کە بۆ ئاڵای سۆسیالیزم و عەلمانیەت و مەدەنیەت و ئینسانیەتێک کە تەنها سۆسیالیزم دەتوانێت بۆ دیاری بیهێنێت و لە هەموو ئەم بوارانەدا بەرەنگاری بەرژوازی ببنەوە. لەناوبردنی هەژموونی و دەسەڵاتی سیاسی بەرژوازی لە هەموو وڵاتاندا بۆ کۆنەڵی ڕۆخنەی قووڵ و چینایەتی کۆمۆنیستی لە ئایین و ڕۆگەزپەرستی و پەستمەدەرنیزمدا تەدەپەڕێت. لەم خەباتەدا جەماوەری خۆک، نەوەد و نۆ لەسەدکانی جیهان، لەگەڵ کۆمۆنیستکانن و هەمان ئامانجیان هەیە.
ئەو جیهانە شارستانییەی کە ئەمڕۆ مەنسوور حکمەت پێشنیاری کرد، شوناسێکی سیاسی کۆمەڵایەتی دیاریکراوی دەزیەوە: لەهەڵی نەوەد و نۆ لە سەدکاندا بەرامبەر بە حوکمەانی یەک لەسەدکان. ئەم دروشمە بۆ یەکەمجار لەلایەن بزووتنەوەی دەستبەسەرداگرتنەوە بەرزکرایەوە و ئەمڕۆ بۆتە ئایکۆن و هەمای خەبات و ناڕەزایەتی بەرامبەر بە کەڵەنی قووڵی چینایەتی نەوان هەژاری و سەروەت و سامان و لە تەحەدای سەختی ئابووری لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات و لە ووبەووبوونەوەی ڕۆگەزپەرستی و ئیسلامیزمدا لە هەموو وڵاتاندا. زاڵبوونی سەرمایە بەسەر جیهاندا لەمەدا نێک هەر شارستانییەت و بژێوی ژیانی لەسەدا نەوەد و نۆی خەڵکی جیهانی لەناوبردووە، بەڵکو خودی بوون و مانەوەی هەسارەکەشی خستووەتە مەترسییەوە. ئاڵای ڕزگاری لەم دەخە لە دەستی کۆمۆنیستکانی هاوشێوەی حزبی ئەمەدایە. ئینسانیەت لە ئاستانە و لە لەسەر دوویانێکی یان "سۆسیالیزم یان بەربەریەت"دایە. جیهانی شارستانی بۆ مانەوەی جگە لە سۆسیالیزم هیچ ڕێگەیەکی تری لەبەردەمدا نەماوەتەوە.

٩ی تەممووزی ٢٠١٦

کۆ پێکەنین دەکۆ وفرمێسکان

دەفرۆشێ؟(*).. و: نەژاد عزیز سورمێ

هاواری دڵوەرە لە سەرانسەری گەڕەکێدا
دەنگ دەداتەوە
خەبەردار .. خەبەردار !
ئەوەی (بەختیار)ی هەیە
ئەوی (شادی) یا (خەم)
یا (فرمێسکی کێن)ی هەیەێ بێ فرێتنێ …

ێام کردە لای دایکم
پێم وت :
من دوو پێکەنینی کێنم هەیە
دەمەوێ بیانفرۆشم ..
دایکم وتی : کەیفی خێتە ..
بەرەو مام دڵوەرە چووم و بانگم کرد:
مامە .. مامە
ئەمێ پێکەنین بە چەندە ؟
وتی :
پێکەنینی منداڵان بە لیرەیەکە و
هی پیرەمێردان بە هەزار لیرە !
ئێمە بە پێی تەمەن دەکێین .

سەیرم بەو جیاوازیەی نرخ هات
پێم وت :
مامە پێکەنین هەر پێکەنینە
ئەو جیاوازییە چییە ؟
یان تێ چونکە من منداڵم
فێێم لێ دەکەی..
پێی وتم ، بچکێلەکەم
پێکەنینی بەساڵاچووان دەگمەنە
ئەوەیە هێی گران بوونی
تێنەگەیشتم چی دەێ ،
هەردوو پێکەنینەکەمم فرۆشتێ و
پسکوویتێکم پێ کڕی ..
هاتمەوە ماێ

لە دایکمم پرسی بەکو ئەگەر
باوکم پێکەنینی کێنی هەبێ
پێکەنینی بەساڵاچووان زۆری دەکا
دایکم هەموو ماڵێ گەڵا
پێکەنینکی باوکمی نەدزیەوە
(باوکم پێناکەنێ)
لێ زۆر لە فرمێسکەکانی دزییەوە و
وتی :
ئەوە ڕۆژانەی بەیانیتە .

ڕۆژی پاشی
کە گوێم لە دەنگی مام دڵوەرە بوو
ڵام کردە لای
لێم پرسی :
فرمێسکی بەساڵاچووان بە چەندە
دیارە دەبێ وەك پێکەنینیان گران بێ ؟
وتی : فرمێسکی پیرەمێردان هەرزانە
ئەو مامەڵەی پێ ناکا !
بەساڵاچووان هەمیشە دەگرین..

کوێم ، شەقامی سەرپەڵنخانان
ڕووبارێك فرمێسکی لێیە
گۆڕستان ڕووبارێکی دی ..
تەنانەت ژنی شەهید یوسف
دوو بەرمیل فرمێسکی هەبوو لێم نەکێ!
ڕۆژە من
پێکەنینی بەساڵاچووان دەکەم
بەڵام فرمێسکیان نا ، ناکەم
من بازرگانی دەگمەنانم
شەرەف لە سزانییان دەکەم
درێ لە دایکان و
حیکمەت لە شێتان و
وەفا لە بەرپرسان دەکەم .
کوێم !
من کارم بە فرمێسکی بەساڵاچووان نییە
بەساڵاچووان هەموویان دەگرین .
پاشان بە گوێیدا چرپاندم:

□□□ه ئه□□ هه□نییه
ئه‌گه‌ر □استیت له خوتبه‌ی مه‌لادا دی
بە□م بە□نه ، زە□ری ده‌كا لە□ت ده‌كە□م .

(*) له ما□پەی□ی https://arami.ahlamontada.com/t6218-topic كراوه به كوردی
ناوی خاوه‌نی له‌سه‌ر نییه ، پە□ده‌چە□ به‌شك بە□ له كولتووری میلله‌تە□ك چوون له چه‌ندان ما□پەی□ی تریش هه‌ر به بە□ ناو بە□او كراوه‌ته‌وه و وه‌ك ستراتیش به تورکی له‌لاین ستراتبە□ژە□کی ئافره‌تی تورك وتراوه .

دایکم/2.. رە□سووە□ بە□ختیار

2

دایکم سە□رە□تا زە□ر قە□□س دە□بوو بە□بە□نی ئە□و كتە□ب و رە□ژنامە□ و گە□ڤارە□ زە□رە□ی لە□ما□ماندا هە□یە□، دواتر ئە□ویش وە□ك ئە□مە□ حە□زی بە□وە□ دە□كرد بزانە□ لە□نە□وە□ندی ئە□و كتە□بانە□ چ دە□گوزە□رە□.
دە□ سا□□ك پە□ش ئە□ستا، لە□نووییندە□كدا باسم لە□وە□ كردووە□، لە□نە□وە□ندی كتە□ب و نووسینە□كاندا گە□ورە□ی و پیرە□زی مرە□ڤ دە□دە□زیتە□وە□، ئە□وكات بە□شە□ك لە□سایتە□كان بە□اویان كردە□وە□، واتە□ ئە□و سایتانە□ی گرنگی بە□كتە□ب دە□دە□ن.
رە□ژە□كیان دایكم گوتی: من نە□خوە□دە□وارم، بە□ام كچە□كان، كو□□كان، نە□وە□كان، زە□ر خە□ریكی ئە□و كتە□بانە□ن، بە□یە□ منیش پە□مگوتن: بە□م بخوە□ننە□وە□، ئە□وانە□ی ئە□وە□ دە□یخوە□نە□وە□.
كاتە□ك بە□مان خوە□ندە□وە□، یە□كسە□ر گوتی: □□ژانە□ ئە□وە□ی ئە□وە□ دە□یخوە□ننە□وە□ بە□م بخوە□ننە□وە□، هە□ست دە□كە□م، ئە□وانە□ جە□ش و خرە□ش دە□بە□خشنه مرە□ڤ، منیش حە□ز دە□كە□م، گوە□م لە□و ڤسانە□ بە□، دیارە□ ئە□و هە□موو كتە□بە□ زە□رە□ی ناو ما□ی ئە□مە□ (حونە□رە□كی) هونە□رە□كی تە□دایە□، دە□بینم هە□مووتان جگە□ لە□دە□رس و دە□ورتان خە□ریكی خوە□ندنە□وە□ی ئە□و كتە□بانە□ن، دە□زانم شیعرە□كانی حاجی قادری كە□یی و نالی و ئە□حمە□د موختاری جاف دە□خوە□ننە□وە□، زە□ر جاە□ هە□ست دە□كە□م، ئە□وە□ لە□گە□□دا هە□ست بە□خە□شی دە□كە□ن، با منیش گوە□م لە□و شیعرانە□ بە□، حە□ز دە□كە□م كتە□بە□كانی دیكە□، كە□ دە□خوە□ننە□وە□، منیش بزانم چ دە□□ت، تا بزانم نووسە□رانی

کورد تا چەند توانیویانە لەحاڵی میللەتەکەیان گەیشتوون.
ئەستا دەمەوێ بگەڕێمەوە بۆ ساڵی 91 واتە لەراپەڕینەدا، دوای گەڕانەوەمان لەکەرکووکەوە ئەمە زۆر هاتینەوە ماڵ، بەگومان نە نەوت نەکار بە هیچ شتێک نەبوو، بۆ ئەوەی کوانووی ئاگرمان هەبێ بۆ چێشتلێنان، دایکم گوتی: ئەو رۆژنامانە بۆ هەدی هەدی نەیسووتێنن لەجیاتی نەوت و دار.
بەگومان ناچاری وایلێکردین رۆژنامە هەدی هەدی بچێتە دەم ئاگردانەوە بۆ ماوەی چەند رۆژێک رۆژنامەکان تەواو بوو، ئینجا دەستمانکرد بەسووتاندنی گۆڤارەکان بۆ ئەوەی نان و چێشتی پێ ئامادە بکەن، دایکم ماوە ناماوەش پێدەکەنی دەیگوت: بینن ئەو وەرقە و پەرقانە بینن، با بیسووتێنین، زیاتر ئەوانە بێنن، رسمی سەدامی تێدایە، هەر رسمێکی ڕەفیق حزبی ئەوانە بۆ باشتر دەسووتێ.
ئەمەش لەگەڵ دایکم پێدەکەنین و قسەی خۆشمان دەکرد، هەردەم دەیگوت سەردەمێکی زۆر ناخۆش بوو، بۆا و نەیەتەوە، خوا نەکا میللەتێک دیل بێ، تەواو کارەسات بەسەریدا دەبارێ، ئەوەی لەسەربازی رادەکا و ئەوەی لەشەڕی عێراق و ئێران کوژرا یان شەهید کرا، ئەوە جگە لەو دایکانەی جەرگسووتاو بوون، کوڕەکانیان بەبیانووی تەنزیم و ڕەکخستن خرانە زیندانەوە و دوایش لەسێدارەدران.

شیعر/ پارچەکانم کەکنەوە.. ١٥ و ١٦.. ستار ئەحمەد

.

16 ……..

ئاسمانی تەممان بروسکەو
چەتری سەرمان گەواڵەیە
تینی هیوامان زریوەی
تۆشووی سەرشانی پشمەرگەو
هەواڵنامەی ئەم ساڵەیە
ڕۆژکان بوونە سوتماك و
یادگارەکان

ئەفسانەی کاروانی مێژوو
ساتەکان عومریان راکێشا
نەبەردییەکان سەانەوە
دەروازەکان
لەووی تەفرەو
داوی مەینەت کرانەوە
رەشبیری
شارەکانی لەیاد کردو
قەەم بەگوللەی تاریکی
خرایە گەرووی زامەوە
کەەان گەەکی داپاچی
ماڵ پشتی لەگوند کردو
شار نیشتمانی جەهەا
نوسینەکان
بوونە ناسنامەی هەواڵ و
سەربردەکان
باسی جەنگ و
کوشتاری بەڕەی ئەبرەهەو
بازووی خوێن و
مەدالیای سوارچالاکی
سیاسەتمەدارەکان و
سەرکردەو
کورسی ڕەنگین بوو
پلەو پایە
بوونە مەدالیاو
گەردانەی
زەەی نەوبووکی سەروەری
بەر نەدارو
شەهیدەکانی خاك نەکەوت
ئاوەی قوربانی
میللەت و
بستە خاکی
نیشتمان بوو
ناوی لەفەرهەنگی نەمری و
بەرخودانی جەنگەکانا ڕەشکرایەوە
کوردستان بووە کابینەی
دزو جەلاد

ئیتر خۆنك
لێبیرو هۆشمانا نەما
بتوانین هەنگاوێك بنێین
بۆ ئازادی و بوونی وڵات

ستار ئەحمەد
پارچەکانم کەکۆنەو
..... 15 .....

لە کاتەکدا
داود ئەغۆ
کورد دەکوژێ
کەچی سەرکردەکان ئەمە
لە ئەنقەرە
رووەتی دڵسنەوە
پێیان زەرە
دیکتاتۆرێك
رووێکی خۆشیان بداتێ
ئۆتانێ
ئەمریکا
بارگای داعش
دەفنێ
نۆکوو زۆبریان بگاتێ
هەر بۆرپرسەکەی خەمانێ
تەنکەری نەوتیان دەداتێ
چش لێ پێشمەرگەو
شەهیدان
کە لەئەحوالیان دەپرسێ
کوردستان هەر چوار پارچەبوو
لەسایەی سەری ئەمانێ
ئەستا بووە بەسەدو سێ
ئای کەباری خاك گرانێ
هەر رۆژەی کەرتەکی دەمێ
نەبووە لەنەو چاڵی نەوتا
بە کەرتێ نانك بگریت و
دەست لەخەکی پانکەیتەوە
ماڵ لەخاوەن ماڵ حەرامێ

کووچەو شەقامی شارەکان
هەمووی زامە
بە کوڵ دڵێیت
هەر بەنی بەمب و بارووتە
نیشتمانە خاپوورەکەم
پڕ لەگەداو ڕەش و رووتە
مەشکم لەجەستەم تەراوە
پەنجەم بەدەستم نامەیە
ئەم خاکە خۆری بە خۆکەو
کەتی دەستی من و تۆیە
نامەین بەرەحی خەمان و
ماڵ و منداڵ و
کوچەو شار
نیشتمان سەراپا گۆە
لاوەکانمان
وەکوو مەڵکی بریندار
کەوتوونەتە باڵە فڕە
کەنار نەما
توشووی سەفەری لێنەخەن
هەر ڕۆژەی لەهەڵدێرکا
دەبنە سوتووی مۆژوو تەمەن
بە نانکی دەم ڕەشەبا
بەدوای گەرووی جانەوەرو
سکی گورگا باویشك دەدەن
لەم سنووری خوێنینەوە
بە ئەو تەلبەندی وڵاتان
تەکان دەدەن
چەندین تەرم و
ئەسك و پروسکی هاوخوێنم
لە دیدەی ڕووباری زەبرو
دەریای ڕقی سنووورەکان دەزرانەوە
لانەیەك نەبووە هێلانەی
کۆپەیەکی ئەم دەڤەرە
ڕح و جەستەمان خەواوو
خەون و خۆراکی سەفەرە
خەمخۆرکم لەم خاکەدا
بەدینەکرد

بەر شاخاوی بزربوون و
ئاوارەیی کیژان بگرێ
لەژانی گەنج و بێداران
وردبێتەوە
کوردستانم
هەموو ساتێك
تاکێکی خۆی لەدەست دەدات
چرکە نییە
زامێکی نوێی نەکولێتەوە

ستار ئەحمەد

لە قووڵاییی خەمکانەوە.. نەوزاد بەندی

لە سەرست مەیان پرسی :
لەو ژیانە درێژی کردووتە ،
لە چی پەشیمانیت ؟

* * .

ووتی : بە تێنیشت خەشیەکاندا بە خرایی تێدەپەڕیم و خەم لە گەل ئەکردن .. کچی بە سەردا خەم هەڵئدایە ناو ناخشیەکان و زرترین کات تیایاندا ئەماموە و ئتلامەوە .

* * .

بە دیار ئەوانەوە تەمنمان بەسر ئچێ کە نە ئتوانین دیان خش بکین و نە ئتوانن دمان خش بکن ..!

* * .

ئەو هەموو مەزرای قەخ و هەرمێ، نابینین و ..
بە دیار سەوکی بن عەرزەوە ،
چاوەڕوانیی ئەمانهاڵ ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەو هەموو سوپەر مارکێتە ڕوناک و ڕەنگا و ڕەنگە ڕامانناکۆشە ،
لە کۆرە فرۆشگایەکی گۆشەی کەنارەکا ،
تەمەن و بەنی کەووو بەیەکتر ئەناسنین ..
ئەڵێین : بەس نییە خوا ئەمەی داوە ؟

⋆ ⋆ ⋆

سەر زەمینەکی فراوان ئەتەڕنین و ..
لە 150 مەترە دووجادا ،
70 ساڵ تەمەن ئەتونینەوە ..
ئەڵێین بەرد لە جێی خۆی سەنگینە ! ..
(شانازیی بەوەوە ئەکەین کە بەردین) ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەو هەموو ڕەشەبا و هەورە ،
لە دڕگا و پەنجەرەکانمان ئەدەن ،
لەگەڵیاندا گەشت ناکەین بە وەاتی باران ..
ناچینە دیدەنیی ئەستێرەکان ..
گەشت ناکەین بە پەدەشتی نەرگزجاڵ ..،
کەچ ناکەین بە ناو شەپەڵەکانی دەریا ..
وەک مەخەک ، لە پارچە زەویەک چەقیوین ،
کە بەتە کەلاوەی خاشاک و جەنگی هەموو دنیا ..
کە مافیاکان نەوتەکەیان دزیوە ..
کە جەردەکان خاکەکەیان بەخشیوە ..
کە خە فرۆشکان باسی سەروەریەکانی خەیانی تەدا ئەکەن ..